



Fenomén lhostejnosti

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R036 – Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Stephanie Fikarová**
Vedoucí práce: PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.



ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Stephanie Fikarová**
Osobní číslo: **P15000386**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání**
Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Fenomén lhostejnosti**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Téma bakalářské práce Fenomén lhostejnosti bude vycházet z klíčového díla Éra prázdnoty Gillese Lipovetského. Hypotézou práce je, že fenomén lhostejnosti popisovaný Lipovetským koresponduje s pojetím postmoderní společnosti v dílech autorů Cambella, Lasche a dalších, kteří se tímto fenoménem zabývají.

Metody práce: analýza primární literatury výše uvedených autorů, interpretace textů, kompilace a komparace.

Studentka se bude v průběhu příprav řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAMPBELL, W. K., A. S. GLORI a J. D. FOSTER 2004. Narcissism, overconfidence, and risk attitude. Journal of Behavioral Decision Making. 17:297-311. doi: 10.1002/bdm.475

CAMPBELL, W. K., E. RUDICH a C. SEDIKIDES 2002. Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love. Personality and Social Psychology Bulletin. 28:358-368.

LASCH, Ch. 1979. The culture of Narcissism. New York: Warner Books. ISBN 0-393-01177-1

LIPOVETSKY, G. Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu. V čes. jaz. vyd. 1. Praha: Prostor, 1998, 269 s., Střed, sv. 20. ISBN 8085190745.

SAMUEL, D. a T. WIDIGER 2008. Convergence of Narcissism Measures From the Perspective of General Personality Functioning. Assessment. DOI: 10.1177/1073191108314278

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
Katedra filosofie

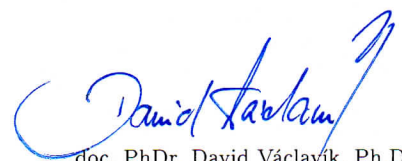
Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**



doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.



doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Mé poděkování patří PaedDr. ICLic. Michalu Podzimkovi, Th.D., Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval. Velké díky také patří celé mé rodině, která mne po dobu celého studia podporovala.

Anotace

Práce se zabývá Fenomémem lhostejnosti tak, jak je pojato v díle Gillese Lipovetského *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu* a tématem narcismu, které s fenoménem lhostejnosti souvisí. Cílem práce je interpretovat toto dílo, vymezit základní pojmy s ním spojené a propojit je s dostupnými výzkumy v současnosti. Po vymezení základních pojmů se ústřední část práce věnuje rozboru knihy *Éra prázdnoty*, na kterou navázaly výzkumy provedené W. Keith Campbellem a spol. v USA. V další kapitole je uvedena koncepce Christophera Lasche a kritika této koncepce. Práce se také okrajově zabývá narcismem z psychologického a psychiatrického hlediska. V závěrečné kapitole je reflektována současná situace v České republice na pozadí výzkumu Františka Bartoše, který se jako jeden z mála odborníků tématem narcismu u nás zabývá. Závěr práce poukazuje na potřebu dalších překladů aktuálně dostupné zahraniční literatury na toto společensky významné téma.

Klíčová slova:

Éra prázdnoty, fenomén lhostejnosti, narcismus, narcistická porucha, postmoderní společnost

Annotation

The thesis deals with the phenomenon of indifference as it is conceived in the work of Gilles Lipovetsky: *Era of Empty: Reflections on contemporary individualism* and the topic of narcissism related to the phenomenon of indifference. The aim of the thesis is to interpret this piece of work, to define the basic concepts connected with it and to link them with available research at present. After defining the basic concepts, the central part of the work is devoted to the analysis of the book: *Era of Empty*, which was followed by research conducted by W. Keith Campbell and colleagues in USA. In the next chapter is presented the concept of Christopher Lasche and as well the critique of his concept. The work also deals marginally with narcissism from a psychological and psychiatric point of view. The final chapter reflects the current situation in the Czech Republic at the background of research by František Bartoš, who is one of the few specialists in the topic of narcissism in our country. The conclusion of the work shows the need for further translations of the currently available foreign literature on this socially important topic.

Keywords:

Era of empty, phenomenon of indifference, narcissism, narcissistic disorder, postmodern society

Obsah

Úvod	10
1 Definice klíčových pojmů	12
1.1 Fenomén	12
1.2 Narcismus.....	12
1.3 Lhostejnost	13
2 GILLES LIPOVETSKÝ – Éra prázdnoty	14
2.1 Úvod.....	14
2.2 Moderní společnost	15
2.3 Postmoderní společnost.....	16
2.4 Demokracie: vztah mezi procesem personalizace a demokracie	18
2.5 Média, reklama, móda.....	19
2.6 Narcismus.....	20
2.7 Neonarcismus	21
2.8 Neofeminismus	21
2.9 Lhostejnost	22
2.9.1 Výchova, školství.....	23
2.9.2 Práce.....	23
2.9.3 Etika	25
2.9.4 Rodina.....	26
2.10 Kult těla, intimita těla	26
2.11 Následná reflexe Gillese Lipovetského	29
3 W. KEITH CAMPBELL.....	32
3.1 Narcismus, sebejistota a postoj k riskantnosti.....	32
3.2 Narcismus, sebeúcta a pozitivní pohled na sebe sama: Dva pohledy na sebelásku.....	35
4 CHRISTOPHER LASCH – Kultura narcismu	39

4.1 Ostrá kritika Lasche a jeho konceptů.....	41
5 Náhled na narcismus jako na psychologickou poruchu	44
6 Projevy fenoménu lhostejnosti v současnosti	48
6.1 Pohled na narcismus v České republice	52
7 Závěr	54
Seznam použitých zdrojů	56

Úvod

Téma této práce jsem si ke zpracování vybrala zejména vzhledem k jeho aktuálnosti. Hypotéza práce byla stanovena následovně: Fenomén lhostejnosti popisovaný Lipovetským koresponduje s pojetím postmoderní společnosti v dílech autorů Campbella, Lasche a dalších, kteří se tímto fenoménem zabývají. Cílem této práce je interpretovat klíčová díla s tímto tématem spojené a vytvořit tak přehledovou studii zaměřenou na problematiku narcismu a fenoménu lhostejnosti s ním spojeným.

Fenomén lhostejnosti, který je často doprovázen určitou prázdnotou, je fenoménem, který každodenně pocítujeme, ačkoliv si to v mnoha případech ani neuvědomujeme.

Tato emocionální propast či pocit aktuální prázdnoty, kterým trpí zejména postmoderní společnost, byly podrobně popsány v klíčovém díle této práce *Éra prázdnoty* napsaném Gillesem Lipovetským. Lipovetský se ve svém díle zmiňuje o všech aspektech tohoto fenoménu a o jeho projevech ve společnosti. Kromě podrobné definice pojmů vztahujících se k tomuto tématu, autor nadále vymezuje projevy zmíněného fenoménu ve vztahu k práci, školství, módě i k sexualitě. Vzhledem ke kvalitě této publikace a ucelenosti názorů, byla tato známá kniha podrobně popsána v druhé části této bakalářské práce, a to i s následující drobnou kritikou autora.

Následně se práce zabývá výzkumy, které byly provedeny v rámci zkoumání Campbella a dalších. Tyto výzkumy, dostupné pouze v anglickém jazyce, na předchozí dílo navazují a také jej doplňují. Výzkumy zmíněné v této práci se týkají především narcismu jako takového. Nejprve se jedná o narcismus, sebejistotu a postoj k riskantnosti. Tento výzkum zkoumá spojitost mezi narcismem a sebejistotou, následně také to, jak jsou jedinci schopni riskovat v určitých situacích vzhledem k jejich narcistické povaze či vysokému sebevědomí. Nadále se Campbell a jeho společníci zabývali spojitostí mezi narcismem, sebejistotou a sebeláskou.

V další části této práce je zmíněn Christopher Lasch jakožto průkopník publicity narcismu. Společně s tímto velkým myslitelem je uvedena jeho vlivná publikace *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*, která byla do českého jazyka přeložena až roku 2016. Kapitola se také zabývá ostrou kritikou, se kterou se Laschovo dílo potýkalo.

Nadále se práce okrajově zabývá narcismem z pohledu psychologie. Jsou zde představeny koncepce Sigmunda Freuda a Ericha Fromma, kteří se problematikou narcismu jako psychologické či psychiatrické poruchy zabývali.

Poslední kapitola této práce má za úkol nastínit aktuální situaci. Mimo jiné i s rozvojem médií se narcismus rozpíná, a jeho přítomnost se tak z USA dostává do Evropských zemí i do Číny. Kapitola se tedy zaměřuje i na situaci v České republice, kde se touto problematikou zabýval František Bartoš, který dokonce vytvořil vlastní testovací metodu na zjištění míry narcismu u české populace.

V závěru práce je poukázáno na potřebu rozšíření překladů dostupné literatury vztahující se k tomuto tématu.

1 Definice klíčových pojmů

V úvodu samotné práce obecně uvedu a vysvětlím klíčové pojmy, které nás celou prací budou provázet, a to ještě před tím, než se dostaneme k samotným koncepcím jednotlivých autorů.

1.1 Fenomén

Následující pojem *fenomén* se nám objevuje ihned v názvu této práce.

Fenomén lze vysvětlit jako jev, úkaz nebo skutečnost. V empirických vědách se jedná o pozorování nějaké skutečnosti, události nebo jevu.¹

Ve filosofii se na tento pojem zaměřili zejména autoři Kant a Husserl.² Oba podrobili tento pojem poněkud větší kritičnosti a vnímají ho ne pouze jako přístup nebo jev, ale jako fenomén sám o sobě, chtějí tak ukázat na jeho vnitřní podstatu.

1.2 Narcismus

Tento kulturní fenomén byl pojmenován podle řecké báje o Narcisovi, jenž byl zamilovaný do svého vlastního obrazu, který spatřil v odrazu vodní hladiny. Narcis pohrdal láskou, jakou ho zahrnovala krásná nymfa, a věnoval se pouze svému obrazu. Tak dlouho se nakláněl nad svým obrazem nad vodní hladinou, až se utopil. Poté se změnil ve žlutý kvítek – narcis.³ Narcismus je tedy charakterizován samolibostí, ješitností a v neposlední řadě zamilovaností k vlastní osobě.

Ačkoliv je pojem *narcismus* spojován spíše s negativními vlastnostmi, setkáváme se i s interpretací, která prezentuje tento pojem pozitivně. Např. Jacob Masen (1606–1681) charakterizuje Narcise jako obraz boha, který je okouzlen láskou k člověku. S kladným vyjádřením se můžeme setkat i u britského básníka Edwarda Younga (1683–1765), ten považoval Narcise za tvořivého umělce, který se sám nachází ve vlastním díle.

¹ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Praha: Oikumené 2002 - 487, ISBN 80-7298-048-3. S. 7.

² HUSSERL, Edmund. *Idea fenomenologie*. Praha 2004, ISBN 978-80-7298-206-6. S. 5.

³ Velký lékařský slovník, *heslo Narcisismus (narcismus)* [online]. Maxdorf, 2002, [cit. 2017-04-15].

1.3 Lhostejnost

V následujícím textu se věnuji podrobnému popisu pojmu *narcismus* a jeho projevům. Všechny dostupné interpretace nám ukazují, že nedílnou součástí narcismu je také určitá lhostejnost. Jelikož se slovo lhostejnost objevuje i v názvu mé kvalifikační práce, ráda bych se věnovala jeho výkladu, významu a spojitosti s textem práce.

Lhostejnost lze specifikovat jako „nemající zájem“. V postmoderní době nám vzniká takzvaná „mlčící většina“, která přináší masový nezájem o veřejnost. Ohled na druhé či snaha pomoci je vytěsněna. Keller ještě dodává, že lhostejnost se ze společnosti nevytrácí, ba naopak, postupně se usazuje a vytváří sílicí vrstvu apatie.⁴

Lipovetský zmiňuje válčení a vraždění odehrávající se v 19. a 20. století. Moderní člověk je vyzbrojen tak, aby mohl devastovat a vytvářet pustinu. Společnost se mění na apatickou a lhostejnou. Éra prázdnoty, která nastává, se šíří ve všech oblastech vědy, práce, rodiny i církve. Lhostejnost je poté způsobena přebytkem podnětů, které na člověka působí. V této pustině lze přežít pouze v případě, že středem zájmu je vlastní já. Za těchto podmínek je zrod narcismu téměř přirozeným.⁵

⁴ KELLER, Jan. *Abeceda prosperity*. Vyd. 1. Brno: Nakl. Doplněk, 2010, ISBN 978-80-7239-249-0. S. 58-59.

⁵ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Éra prázdnoty*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1998, ISBN 80-85190-74-5. S. 56.

2 GILLES LIPOVETSKÝ – Éra prázdnoty

Gilles Lipovetský (24. 9. 1944, Millau) je francouzský sociolog, filosof, esejista a profesor věnující se postmoderní a hyperkonzumní společnosti. Své hlavní myšlenky shrnul ve svém prvním díle *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*, které obsahuje přesný obraz postmoderní doby a jejích projevů. Ve svých dalších publikacích *Říše pomíjivosti* (2002), *Věčný přepych* (2005), *Paradox štěstí* (2007) aj. své myšlenky, zmíněné v první publikaci následně rozšiřuje.

V následující kapitole této práce bych se ráda věnovala právě tomuto klčovému dílu – *Éra prázdnoty: Úvahy o současném individualismu*. Dílo zde bude podrobně analyzováno, interpretováno a popsáno. Vzhledem k obsáhlosti díla budou prezentovány především hlavní myšlenky autora a to ve spojitosti s tématem této práce.

2.1 Úvod

Základní pojmy: personalizace, feminismus, neofeminismus, narcismus, neonacismus, lhostejnost, demokracie, svádění

Autor ve svém díle hojně zmiňuje pojem *neonarcismus dnešní doby*, pro nějž je typické psychologické tělo a uvědomování si vlastního těla jako cíl narcismu.⁶

Dalším stěžejním pojmem jeho díla je *personalizace*. Proces personalizace je zde definován jako snaha o systematické odstranění všeho transcendentního, kdy člověku zůstává pouze vše, co je aktuální a žije zcela subjektivní život bez cíle a beze smyslu, v němž je vydán napospas závrtnému sebe okouzlení. Člověk se stává uzavřeným do sebe a své smrtelnosti a tak čelí svému životu a všemu v něm bez veškeré transcendentální opory (náboženské, morální).⁷

Proces personalizace autor popisuje jako novou logiku, neboli způsob myšlení člověka, který neustále a hluboce proměňuje všechny aspekty svého života. Na tento fenomén můžeme také pohlížet jako na nový způsob uspořádání společnosti, nový směr či způsob řízení chování populace. Tento směr je založen zejména na co nejmenším omezování

⁶ KUČEROVÁ, Radka. *POSTMODERNÍ KULTURA Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti*. Č. Bud., 2010. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Teologická fakulta

⁷ Tamtéž

vlastní osoby a co největší možnosti vyhovění, co nejmenším donucování se a co největším možným pochopení.⁸

Dle Lipovetského: „*Smysl procesu personalizace tkví v zásadním rozchodu s počáteční fází moderních společností, společností disciplinovaně demokratických, univerzálně rigoristických, ideologicky donucovacích.*“⁹

Proces personalizace se objevil ve světě založeném na disciplíně a je zároveň i postmoderní fází socializace. Jinými slovy, člověk již není natolik ovládán davem, ale přesvědčován společností skrze ohledy na jeho vlastní zdraví, rozumovost a jiné výhody. Moderní společnost využívala donucovací prostředky ke svému uspořádání, naopak dnes se klade důraz spíše na individuální autonomii a zodpovědnost. Tento rozvoj práv a přání jedince mohly podle slov autora nastat jen díky změně životního stylu související s konzumní revolucí. Proces personalizace z hlediska osobnosti člověka postavil do popředí osobní realizaci, jedinečnost osobnosti a právo být sám sebou, a také vyžadující podmínku respektování subjektivních zvláštností jednotlivce. Žijeme ve společnosti, v níž je svoboda člověka povýšena na základní lidskou hodnotu, což je projevem individualistické společnosti. Tento proces stále zjevněji zasahuje do nejrůznějších sfér lidského života. Například nám přináší mnoho zodpovědnosti do našich životů.¹⁰

Dalším stěžejním pojmem, který Lipovetský používá k charakterizování dnešní doby je *individualizace*, která se dle něho vyznačuje rozšiřováním soukromého prostoru, rozrušováním sociálních identit a v neposlední řadě značným odklonem od ideologií i od politické sféry.

Závěrem Lipovetský charakterizoval člověka takto: „*Na vrcholu společenské pustiny se tyčí svrchovaný, informovaný a svobodný člověk, obezřele spravující vlastní život.*“¹¹

2.2 Moderní společnost

Fenomén módy či moderní společnosti v historii zaujímal a stále zaujímá významné místo. Člověk se mohl a může jejím prostřednictvím seberealizovat, individualizovat

⁸ KUČEROVÁ, Radka. *POSTMODERNÍ KULTURA Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti*. Č. Bud., 2010. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Teologická fakulta

⁹ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Éra prázdnoty*. Vyd. 1. Praha, nakladatelství Prostor 1998. ISBN 80-85190-74-5. S. 8.

¹⁰ Tamtéž, s. 9-12.

¹¹ Tamtéž, s. 15-17.

a v neposlední řadě vymezit od druhých. Móda umožnila odpoutání se od světa tradice a napomohla jedinci k získání nezávislosti a podpoře jeho individuality.

Proměnlivost módy pak souvisí s novými stanoveními společenských hodnot. Módní rozdíly však někdy mohou vést i ke sporům či k boji o prestiž. Módní prezentace je totiž spjata se samotnou reprezentací jedince, jejímž prostřednictvím se jedinec dokáže chopit moci, prosadit své zájmy a vymezit se oproti ostatním.¹²

Móda jako taková nám sehrála i důležitou roli při proměně moderní doby v postmodernitu. Postmoderní svět se zrodil v souvislosti s rozšířením módy. Postmoderní doba je potom dobou módy v celé její podobě, jejíž jedinec se zcela podřizuje základním principům módy a to pomíjivosti, svůdnosti a odlišnosti. Společnost se proměňuje do společnosti lehkomyšlné, založené pouze na malichernosti a snaze zaujmout. Ústřední myšlenkou se zde potom stává proces personalizace, jež se vyznačuje významným rozvojem individualismu.¹³

Móda může být však definována i stavem stažením se sám do sebe. Trefným příkladem je například poslech hudby do sluchátek, kdy se jedinec úplně odděluje od reálného světa a soustředí se pouze sám na sebe.¹⁴

Mottem moderní společnosti je: „žít co nejintenzivněji, v každém směru nevázaně, nechat se vést vlastní představivostí a vlastními touhami“, a v neposlední řadě si rozšířit pole svých zkušeností. Ve středu veškerého zájmu je vlastní já.

Modernismus, zpozorovatelný již koncem 18. století, je podle Lipovetského krok ke vzniku demokratických společností založených na svrchovanosti a vůli jedinců a lidu vymaněného z podřízenosti bohů a tradic. Krize moderních společností poté vznikla podle autora díky prosazování hédonismu, kdy kapitalismus ztratil svůj rozvoj a řád v rámci protestantské etiky.

2.3 Postmoderní společnost

Výraz *postmoderní společnost* vyjadřuje historický zvrát cílů a způsobů procesu socializace. „Vyjadřuje skutečnost, že hédonistický a personalizovaný individualismus je nyní oprávněný a již nenaráží na odpor.“¹⁵

¹² LIPOVETSKY, Gilles. *Hypermoderní doba*. Vyd. 1. Praha, Nakladatelství Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-283-4. S. 15-17.

¹³ Tamtéž, s. 18-19.

¹⁴ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 13.

Dle autora se projevuje ihned pomocí několika rysů: Snahou o kvalitní život, nesmírným zaujetím pro osobnost, citlivostí k ekologickým otázkám, odklonem od velkých názorových systémů, kultem spoluúčasti a sebevyjádření, módou retro i návratem k místním a regionálním hodnotám a k některým tradičním představám a praktikám.

„Postmoderní doba je uklidněnou a rozčarovanou fází modernismu, sklonem k humanizaci společnosti každému na míru...“¹⁶

Mimo jiné pocítujeme jak důvěra a víra v budoucnost mizí, stejně jako málo koho motivuje vize zářných zítřků. Upadá vliv politických ideologií. Společnost začíná postrádat všechny své idoly a vzory.¹⁷ Ruší se všechna tabu a svět začíná být otevřený, ale i vzhledem k jeho otevřenosti a nekonečným možnostem se lidský život začíná více a více naplňovat prázdnotou.

Zjednodušeně řečeno, proces personalizace začíná převládat nad veškerými sociálními aspekty, které se značně podřídily jeho podobě. Lipovetský tuto fázi nazývá *„druhou fází konzumní společnosti.“¹⁸*

Postmoderní společnost se především vyznačuje svou různorodostí. Tuto různorodost můžeme zejména zpozorovat ve směsici protikladů. V tomto novém světě se setkáváme s mnoha protiklady, které nám přinášejí rozpolcenost. Autor uvádí příklady: materialismus-psychologismus, pornografie-diskrétnost, konzumní-ekologická, aj.¹⁹

Vzhledem k nespočetnému množství možností volby je stále více vyzdvihován osobní individualismus. Postmoderní společnost je chtivá po informacích a také po sebevyjádření. Zároveň však cítíme, že dané množství informací a vyřčených slov ztrácí hloubku a obsah. Můžeme se zde setkat s *„globální tendencí omezovat autoritářské a řídicí vztahy a zároveň rozšiřovat soukromý výběr, podporovat rozmanitost, nabízet tzv. samostatné programy,...“²⁰* Souhrnem lze říci, že postmoderní společnost je otevřenou, pluralitní společností, jež upřednostňuje přání jedince a zejména podporuje jeho svobodu a možnost rozmanitého výběru. Budoucnost už přestává být důležitá, může se dokonce zdát, že budoucnost málokoho zajímá.

¹⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 13.

¹⁶ Tamtéž, s. 134.

¹⁷ Tamtéž, s. 14.

¹⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁹ Tamtéž, s. 33.

²⁰ Tamtéž, s. 25.

„Veškeré velké hodnoty modernismu se již vyčerpaly: pokrok, růst, kosmopolitismus, rychlost a mobilita ztratily svou podstatu stejně jako revoluce.“

V dnešní době si lze vybrat cokoli, protože nejsou dané jasné hranice toho, co se smí a co se nesmí. V podstatě je vše dovolené, vedle sebe mohou existovat různé typy chování, vkusu, názorů a kultur.

Jedinec se stává pasivním pozorovatelem, který pouze přihlíží okolnímu dění. Nemusí mít často ani vlastní názor, stačí, když se dobře baví či je dostatečně zahlcen informacemi, jež ho činí otupělým a nezodpovědným za okolní dění. Stává se životním konzumentem plnícím svůj nákupní košík. *„Postmodernismus je vlastně jen dalším stupínkem personalizace jedince odsouzeného k narcistické samoobslužnosti.“*²¹

Člověk dnešní doby je velmi nestálý, je jakoby všudypřítomný, ale pouze jen na oko. Na jedince dvacátého prvního století stále útočí přemíra idolů, neustále je staven před možnost volby, musí být iniciativní a informovaný, musí kritizovat, zkoumat a prohlížet a v neposlední řadě se udržovat mladý a být k světu.²²

2.4 Demokracie: vztah mezi procesem personalizace a demokracie

Proces personalizace projevující se v postmoderní společnosti má společné znaky se samotnou demokracií. Ve všech svých oblastech totiž usiluje o uznání svobody, samostatné volby a plurality. Lidé se tak mohou cítit uvolněně a otevřeně vůči všem odlišnostem. Vzhledem ke zvýšené zaměřenosti na vlastní život se setkáváme se ztrátou občanské uvědomělosti a odpovědnosti. Ztráta politické motivace má ve své podstatě i jednu silně pozitivní stránku a to skutečnost, že revoluční doba pomalu mizí. Společnost již upustila od násilných a povstaleckých vizí, ačkoliv je možné říci, že lidé nevyužívají aktivně svého politického práva (účast ve volbách) a ubývá viditelných politických aktivistů. Avšak oddanost demokracii je hluboká. Politika sklouzává spíše k veřejné pasivní podívané.

*„Čirá lhostejnost neznamena lhostejnost vůči demokracii, nýbrž emoční odklon od velkých ideologií, apatii vůči volbám, zevšednění politiky, kdy se z politiky stává jen jakési ovzduší, ovšem přímo na fóru demokracie.“*²³

²¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 52.

²² Tamtéž, s. 36.

²³ Tamtéž, s. 153.

2.5 Média, reklama, móda

„Média konzumujeme a zároveň vyživujeme a udržujeme jen svou vlastní existencí.“²⁴

Veškerá média jsou nedílnou součástí našich životů. Přemírou informací, vzruchů a podnětů ztrácejí na přitažlivosti věci veřejné. Dochází k vymizení vztahu ke skutečnosti a podstatě, čímž člověk lehce ztratí pevné zakotvení. Člověk získá jakési volné a roztroušené vědomí životního diváka, kterého zaujme sice cokoliv, ale hodnota získaného je mizivá. Obecně zde tedy převažuje kvantita nad kvalitou. I přes rozmanitost nabízených informací se člověk paradoxně stává lhostejnějším a pasivnějším bez vnitřního pevného vědomí a vůle. Dochází k zániku velkých cílů, pro které se dříve člověk byl ochotný obětovat. Nastává pocit vnitřní samoty a prázdnoty.²⁵

Reklama dokáže ovlivnit člověka tak, že se plně oddává iluzím a nakonec se přestává individuálně svobodně rozhodovat. Samotná reklama dokáže zajít velmi daleko, v dnešní době má totiž téměř neomezenou sílu ovlivňovat, a proto by měla v první řadě klást značný důraz na etiku ve sdělovacích prostředcích. Na rozdíl od doby minulé, kdy docházelo k hromadnému přesvědčování, dnes reklama využívá takzvanou *duševní spoluúčast lidí*.²⁶ Toto je možné vidět pozitivně, jelikož svým humorným tónem vybízí k aktivitě a dynamičnosti a vrací člověku možnost se sám svobodně rozhodnout.

Lipovetský vysvětluje strategii svůdnosti jako „*nadměrné možnosti volby v celé své šíři působení*“.²⁷ Svět nám nabízí stále více a více lákadel a pokušení, kterým stěží dnešní konzumní člověk odolává.

Svůdnost je „*proces transformace skutečnosti i člověka. Svůdnost zdaleka není činitelem mystifikace a pasivity, nýbrž činitelem nenásilné destrukce společenské dimenze postupným izolováním hédonismem, informacemi a podněcováním k odpovědnosti*“.²⁸

Móda je potom vyjádřena slovy: „*Příkazem módy není vyprávět nebo umožňovat snění, nýbrž měnit, měnit jen pro pouhou změnu, a móda existuje jedině prostřednictvím tohoto neustálého procesu deklasování forem*“.²⁹

²⁴ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 14.

²⁵ Tamtéž, s. 35.

²⁶ Tamtéž, s. 179.

²⁷ Tamtéž, s. 24.

²⁸ Tamtéž, s. 30.

²⁹ Tamtéž, s. 184.

Móda přichází stále s něčím novým, propaguje nové styly v různých oblastech lidského života, inovuje, vylepšuje, ale zároveň se i vrací v čase - příkladem může být retro móda.

2.6 Narcismus

„Psychoanalytik mlčí, zemřel, a my všichni psychoanalyzujeme sami sebe v bludném a bezvýhodném kruhu. Don Juan zemřel a objevila se nová, mnohem znepokojivější postava: Narcis, okouzlený sám sebou ve své skrz naskrz průhledné komůrce.“³⁰

Narcismus pro Lipovetského znamená téměř nejvyšší projev individualismu. Mimo jiné tvrdí, že: *„Moderní kultura je na míru personalizovaná jednotlivým individuím.“³¹*

S pojmem *narcismus* je nadále spojen i pojem *kolektivní narcismus*, v jehož rámci se lidé sdružují právě kvůli vzájemným, podobným či stejným zájmům. Lipovetský samotný narcismus přirovnává k veřejnému sdělování informací i skrze média a to bez ohledu na povahu sdělení, pouze pro vlastní potěšení z vyjadřování sebe sama. Narcista cítí především lhostejnost k obsahu, vyjadřuje se téměř pro nic za nic, a to hlavně sám pro sebe bez ohledu na publikum. *„Narcismus je spíše nástrojem socializace: tím, že člověka nabádá, aby se zabral sám do sebe, mu zároveň umožňuje zásadně se odklonit od veřejného života, takže lépe přivykne na sociální izolovanost.“³²*

Znamená to tedy, že ve společnosti se dá přežít pouze za předpokladu, že se člověk bude plně věnovat sobě, osobně se rozvíjet a bude se především okouzlovat svým já. Narcismus tedy: *„odspolečťováním zespolečňuje a pomáhá lidem smířit se s tím, že sociální struktury jsou rozprášeny.“³³*

Je to takzvané *„nulové sociálně“*, které vzniká naopak z přemíry zaujetí pro sociální normy a požadavky a funguje jako nový způsob společenského ovládnutí těla a duše. ³⁴

Lipovetský ještě dodává, že narcismus v pojetí společnosti primárně představuje soukromou sféru. Autor nevidí narcismus jako politickou neangažovanost a celkový nezájem. Hodnotí ho spíše jako zmenšení zájmu o politické a ideologické cíle, a namísto toho je evidentní zájem o subjektivní problémy.

³⁰ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 41.

³¹ Tamtéž, s. 16.

³² Tamtéž, s. 20.

³³ Tamtéž, s. 69.

³⁴ Tamtéž, s. 19.

Narcista tedy není jedincem vytrženým ze společnosti, ale spíše jedincem, který nachází svůj vlastní význam. Snižuje svůj emoční náboj iniciovaný do veřejného prostoru a naopak přikládá důraz soukromé sféře.³⁵ Autor dále předkládá, že narcismus se nevyznačuje jen zájmem o vlastní osobu, ale také velkou potřebou přicházet do kontaktu s osobami, které jsou osobě s narcistickou povahou příbuzné.³⁶

Pojem *narcismus* je také velmi úzce spjatý s postmoderní dobou. Postmoderní doba nám umožňuje nespočet příležitostí pro sebevyjádření. Máme příležitost se účastnit velkého množství společenských událostí, můžeme se stát, kým chceme, nebo můžeme mluvit o veškerých kontroverzních tématech. Situace se jeví ve výsledku jako velmi paradoxní, neboť všechny zmíněné možnosti pro sebevyjádření ve finále neprospívají. „Čím více se lidé vyjadřují, tím méně toho mají co říci.“ *Ještě větším paradoxem poté je, že: „Přívál slov vlastně nikoho nezajímá“.*³⁷ Pomocí této situace můžeme vyvodit princip narcismu jako takového. Jde zde (slovo „vlastně“ jsem vymazala) o právo vyjádřit se, ať už povaha sdělení má jakýkoli účel či charakter. V tomto bodě docházíme k prázdnotě, ztrácíme podstatu uvažování a jednání. Konáme jen proto, aby bylo konáno.

Prázdnotu ovšem Lipovetský nehodnotí ve špatném slova smyslu. Je prostě součástí druhé fáze konzumní společnosti - fáze *cool*, neboli netečné, chladné.³⁸

2.7 Neonarcismus

*Nejvyšší funkce neonarcismu je patrně v tom, že zbavuje lidské Já pevných obsahů, k čemuž nevyhnutelně vede stále stoupající poptávka po pravdě o sobě samém.*³⁹

Autor zmiňuje, že tím, že člověk neustále hledá a bude hledat odpovědi na všechny otázky ohledně svého já, se jeho já pravděpodobně stane prázdným zrcadlem, nejistotou, čímsi neurčitým, nestálým, prakticky otázkou bez odpovědi. Konečnou fází je poté ztráta vlastní identity, která je v dnešní době velmi často probírána.

2.8 Neofeminismus

*„Zevšeobecněná svůdnost jen zesiluje proces personalizace, vytváří nevídanou podobu ženství, polymorfni a pohlavně rozlišenou, a v souladu se zřízením otevřené společnosti osvobozenou od striktních skupinových identit a rolí.“*⁴⁰

³⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 19.

³⁶ Tamtéž, s. 28.

³⁷ Tamtéž, s. 22-23.

³⁸ Tamtéž, s. 69.

³⁹ Tamtéž, s. 70.

Žena se v rámci tohoto procesu proměňuje a získává tak své ženské vlastnosti oproštěním se od společenských vlivů. Na druhé straně jako každý proces personalizace, tak i tento vliv vede k větší izolovanosti při hledání svého pravého já. Žena se totiž touto niternou analýzou zároveň i odspolečensťuje. Tento proces navyšuje zodpovědnost za ženství jako takové.

„Jde o to ženu zpsychologizovat a zvýšit její zodpovědnost, zlikvidovat poslední prokletou část, čímž se žena stane plnoprávnou individualitou přizpůsobenou hédonickým demokratickým systémům.“⁴¹

Lipovetský nevidí v neofeminismu postmoderní společnosti konflikty mezi jednotlivými pohlavími. Neofeminismus zkoumá povahu a postavení ženy ve společnosti, snaží se hledat její ztracenou identitu, odmítá protiklady a narušuje antropologické rozdělení.

„Nikoli válku pohlaví, nýbrž konec pohlavnosti a jejich zakódovaných protikladů. Feminismus zdaleka není válečným prostředkem, ale spíše prostředkem ke zrušení typizace podle pohlaví.“⁴²

Z toho vyplývá, že neofeminismus (vymazala jsem slovo „vlastně“) řeší otázku bytí bez ohledu na pohlaví. Můžeme zde však narazit na konflikt nazvaný jako *ztráta osobní identity*.

2.9 Lhostejnost

Dalším společenským jevem, kterým se autor zabývá, je lhostejnost jako „*apatie nového stylu*“.⁴³ Důvodem toho, že lhostejnost sílí, uvádí: „*Naše společnost neuznává žádnou prioritu, definitivní kodifikaci ani střed, nýbrž jen neustálý výběr z řetězce rovnocenných stimulací.*“⁴⁴ Jinými slovy samotná lhostejnost není způsobená nouzí, ba naopak přebytkem podnětů, které se rychle střídají. Nestačíme jednu informaci pořádně zachytit a již se k nám dostává informace jiná. Možná se zdá, že v dnešní postmoderní společnosti se již lhostejnost začíná vytrácet, zejména pozorujeme-li zvýšený zájem veřejnosti o ekologii, regionální politiku státu, návrat k tradicím a hledání posvátnosti, zájem o rozvoj osobnosti nebo o lidské zdraví. Autor však tyto nové snahy a projevy vidí opět z úhlu lhostejnosti: „*Nejsou v rozporu s logikou lhostejnosti, naopak ji jen*

⁴⁰ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty.*, S. 40.

⁴¹ Tamtéž, s. 40.

⁴² Tamtéž, s. 87-88.

⁴³ Tamtéž, s. 50.

⁴⁴ Tamtéž, s. 51.

dovádějí do důsledků.“⁴⁵ Veškerý zájem o věci veřejné, ekologii a posvátno vysvětluje momentální náladou, pramenící ze zvědavosti, která sice na chvíli zaujme. „Čím více odpovědnosti a informací nám systém dává, tím méně nám na nich záleží.“⁴⁶

2.9.1 Výchova, školství

Samotná lhostejnost se nám také projevuje ve školství. Zdá se, že žáci a studenti nemají téměř žádný zájem o učení a jen stěží se daří učitelům je pozitivně motivovat. Jsou znuženi, nesoustředění, častokrát i agresivní. Setkáváme se s poruchami učení i chování. Např. mladší děti jsou často tzv. hyperaktivní, což je diagnóza, za kterou se dá schovat cokoliv. Učitelé jsou velmi unavení, bez optimismu a často také bezradní. Každý den se setkávají s lhostejností k osobě učitele, který tak ztrácí na autoritě a vážnosti.

„Co říká učitel, přestalo být posvátné, zevšednělo to na úroveň toho, co říkají sdělovací prostředky, a ze školství se stalo soukolí, jehož výkonnost maří apatie vznikající z nesoustředěnosti a nepokryté skepse vůči vědě.“⁴⁷ Učitel je nadměru zmaten a nezájmem studentů stále roste. Lipovetský zde přirovnává střední školy k poušti, kde studenti pouze přežívají bez jakéhokoliv zájmu a potřebné motivace.⁴⁸

2.9.2 Práce

„Kdo ještě věří v práci, když víme, kolik lidí se jí vyhýbá.“⁴⁹

V dnešní době je práce pojata jako (nepříjemná) povinnost. Je pravidelně uspořádaná a pevná, řízená autoritativně a vykonávaná neosobně. Paradoxně čím více člověk má volného času, tím více mu čas v práci připadá nezáživný, beze smyslu. (odmazala jsem zbytek věty – často vkládané parazitní slovo „jakoby“) Žádoucí je volný čas, který se stává časem skutečného života a časem seberealizace. Lipovetský například zmiňuje, že lidé žijí jenom o víkendu, kdy mají volný prostor pro vlastní plány. Hovoří také o tom, že odchod do důchodu se stává velmi atraktivním a to právě z důvodu nekonečně volného času.⁵⁰

⁴⁵ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 52.

⁴⁶ Tamtéž, s. 53.

⁴⁷ Tamtéž, s. 61-62.

⁴⁸ Tamtéž, s. 62.

⁴⁹ Tamtéž, s. 56.

⁵⁰ Tamtéž, s. 86.

Dle autora svět práce je také ovlivněn personalizací a to zejména ohledně pracovní doby. Upravení pracovní doby dle potřeb jedince již není žádný problém. Můžeme si dokonce vyžádat částečné úvazky, nepravidelnou pracovní dobu či flexibilní pracovní dobu. Znak personalizace jsou v případě práce zřejmé: „...*snaha zmírnit neoblomnost organizace, nahradit jednotné a těžkopádné modely pružným uspořádáním, dát přednost komunikaci před donucováním.*“⁵¹

Lipovetský také hovoří o fungování firem. Dříve bylo běžné se sdružovat do odborů, dnes je tento akt již nezajímavým. Nikdo se nezajímá o kolektivní blaho, popřípadě necítí žádnou kolektivní odpovědnost, každý je zahleděný jen sám do sebe.⁵²

Vzhledem k rozvoji techniky se vyvíjí i práce. Stále využívání počítačů pro pracovní výkon by v budoucnosti mohl dokonce znamenat konec všech podniků a to zejména za předpokladu, že lidé začínají být stále víc schopni pracovat z domova. V tomto případě je možný vznik tzv. „elektronických podniků“, při kterých by bylo téměř přirozené pracovat v domácím prostředí.⁵³

V souvislosti s výkonem práce Lipovetský zmiňuje i koncepci Riesmana, o níž se vyjadřoval ve své knize *Osamělý dav*. „*Riesman upozornil na to, že funkční a mechanické rámce disciplíny postupně nahrazuje předepsaná srdečnost a personalizace pracovních a služebních vztahů.*“⁵⁴

Kromě toho se setkáváme s přemírou odborníků na mezilidské vztahy a vzájemnou komunikaci působící právě v podnicích. Přepážky původně oddělující pracovní prostor se ruší, pracuje se tak v otevřeném prostoru, kde spolu všichni mají právo bezprostředně komunikovat.⁵⁵

⁵¹ LIPOVETSKY, Gilles. S. 32.

⁵² Tamtéž, s. 32.

⁵³ Tamtéž, s. 33.

⁵⁴ Tamtéž, s. 31.

⁵⁵ Tamtéž, s. 71.

2.9.3 Etika

Lipovetský nazývá etiku postmoderní společnosti „etikou hédonistickou“⁵⁶, kdy snaha a úsilí již není atraktivní. Vše, co nás omezuje nebo nám stěžuje život, je neatraktivním a ztrácí tak hodnotu. Namísto toho upřednostňujeme své tužby a potřeby a jejich bezprostřední uspokojení. Člověk ztrácí svůj středobod, půdu pod nohama, svou vůli a slábne. Poté nastupuje již zmiňovaná čirá lhostejnost.

Autor dále uvádí, že kriminální statistiky z posledních let naznačují, že se kriminalita jako taková snižuje. Násilí z měst i z venkova mizí a stává se z něj tabu. Namísto rvaček se více chytí způsob *cool* chování neboli „za každou cenu, zůstat nad věcí“. Tento nový způsob jednání a řešení problémů připisuje Lipovetský procesu personalizace, který svým způsobem zničil kult hrdinství. Nejvyšší hodnotou je totiž individualizace a stažení se sám do sebe.⁵⁷

„Lidé, kteří jsou stále více zaujati pouze vlastními starostmi, se umírňují nikoli kvůli etice, nýbrž proto, že jsou nadměrně pohlcováni sami sebou: ve společnostech podněcujících k blahobytu a seberealizaci lidé zjevně více touží nacházet sami sebe, zkoumat se a zpytovat, odreagovávat se cestováním, hudbou, sportem, podívanou, než se s někým fyzicky střetávat.“⁵⁸

Paradoxně, i když proces personalizace zmírňuje mravy lidí, násilí se i nadále projevuje a to zejména z hlediska násilností konaných za účelem zisku – loupežná přepadení. V posledních letech se setkáváme i se zločinností mladistvých, která se jistě již vyskytovala v minulosti, ale v rámci personalizace se stala ještě mnohem násilnější. V mnoha případech se násilnost zejména týká kulturně vykořeněných jedinců, rasových menšin a přistěhovalců. Toto násilí vyplývá z personalizované ztráty tradičního rámce hodnot vyplývající ze střetu mezi „...systémem založeným na individualistickém přání, na hojnosti a na toleranci a mezi každodenní realitou ghetta, nezaměstnaností, nudou, nepřátelskou nebo rasistickou lhostejností.“⁵⁹

⁵⁶ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 71.

⁵⁷ Tamtéž, s. 306.

⁵⁸ Tamtéž, s. 310-311.

⁵⁹ Tamtéž, s. 324.

2.9.4 Rodina

Hodnota rodiny je Lipovetským v rámci personalizace popisována jako matoucí. Lipovetský uvádí termín *children free*, který je znakem toho, že stále více a více mladých párů chtějí zůstat bezdětnými. Rodina jakožto téměř nejvyšší hodnota vůbec zde ustupuje do pozadí, je také pohlcena lhostejností. Mladí lidé si chtějí raději užívat svého individualismu místo toho, aby se musel ustálit a věnovat svoji soustavnou pozornost a péči někomu dalšímu než vlastní osobě.⁶⁰

Lipovetský se i odkazuje na koncepci Christophera Lasche, která předkládá, že právě transformace rodiny a permissivní výchova vedly ke vzniku této složité osobnosti, tedy narcismu jako takového. Toto má na svědomí zejména absence otce jakožto následek četnosti rozvodů. Lipovetský dále udává, že každá čtvrtá americká rodina vychovává své potomky pouze za přítomnosti jednoho z rodičů.

Stručně řečeno mezilidské vztahy, ať již blízké či vzdálené, ztratily na svých hodnotách. Stalo se tak v důsledku individualistického či narcistního zaujetí jedinců. Zároveň však téměř vymizela vzájemná nenávisť a zášť, což bylo již popsáno v předešlé kapitole této práce. Lipovetský tento jev označuje jako *lhostejnost nového typu* a to právě z důvodu, jak moc je tento akt paradoxní.⁶¹

„To je paradox mezilidského vztahu v narcistické společnosti: čím méně zájmu o druhého a ohledu k němu, tím více touhy komunikovat, nebyť agresivní, chápat druhé.“⁶²

2.10 Kult těla, intimita těla

Péče o tělo bylo povzneseno téměř na kult uctívání. Dnešní člověk o své tělo přehnaně pečuje, má strach o své zdraví a také o samotný vzhled svého těla. Jakoby se prostě odmítal smířit se stárnutím a smrtí.

Tato přehnaná péče jeví znaky narcistického zaujetí do sebe samého. Lze říci, že z tohoto nového společenského pohledu na vlastní tělo vznikl i samotný narcismus. Tělo v dnešní době není považované za stroj hodný pouze k práci a k pohlavnímu množení.

⁶⁰ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 56.

⁶¹ Tamtéž, s. 57.

⁶² Tamtéž, s. 58.

Tělo je pro člověka velmi důležité, nabývá jím vlastní hodnoty, je spojeno s jeho důstojností, a proto o něj musí tedy pečovat a respektovat jej.⁶³

Lipovetský uvádí: „*Personalizace těla před nás staví imperativ mládí, boje proti protivenství času, boje za uchování vlastní identity bez přeryvů a bez problémů.*“⁶⁴

Mottem dnešní doby je: „*být věčně mladý a nestárnout*“ Na tělo se již nepůsobí omezo-
váním a nedostatkem (např. asketismus), ale naopak hojností. Tělo se stává subjektem
i objektem zároveň. Tento proces změn způsobil, že člověk se snaží jakkoliv uchovat
své mládí a život. Avšak na druhé straně neumí čelit své vlastní smrtelnosti a ztrácí
transcendentální podporu. „*Místo objektivního těla tu máme tělo psychologické a sebe-
uvědomování si vlastního těla se stalo jedním z cílů narcismu, pracuje na tom, aby tělo
existovalo samo pro sebe, aby se podněcovala jeho schopnost sebereflexe a abychom
znovu dosáhli niternosti těla.*“⁶⁵

Z toho pramení snaha oživit všechny možné způsoby projevu lidského těla, aby tzv.
komunikovalo, objevovat tělo nejenom zvenku, ale i zevnitř, hledat subjektivitu těla
různými technikami a nacházet jeho krásu a přirozenost. Za tělo již není žádný důvod se
stydět. Tato snaha zviditelňovat se však vede i k tomu, že se dnes stává čím dál více
normální obnažovat se a ukazovat všechny své tělesné přednosti a vnady (např. v oblasti
oděvní módy nebo nudistické pláže,...).

V dnešní době se můžeme setkat i s jinou podobou vášně pro obnažování a tou je intim-
ní odhalování svého já, o čemž svědčí dnešní obliba autobiografií, při každé možné pří-
ležitosti obnažovat svou osobnost a city, vyjadřovat své nejnítější pocity, vynášet své
soukromí na veřejnost. Lipovetský tento jev ve společnosti pojmenovává *intimita jako
show*⁶⁶ Tělo už v dnešní době a v dnešní kultuře neznamená nic zavrženíhodného ani
pouhý stroj, nemusíme se za ně stydět a zakrývat ho. Lidské tělo získává na důležitosti
a důstojnosti, dnešní člověk věnuje svému tělu více času, prostředků a péče než kdy
jindy. Což můžeme vidět i z obsahů mnoha reklam v různých médiích. Staráme se
o zdravotní stav, bojujeme proti stárnutí, odstraňujeme všemi možnými způsoby veške-
ré nedostatky na kráse (např. chirurgickými zákroky, dietickými programy). Člověk

⁶³ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 67.

⁶⁴ Tamtéž, s. 71.

⁶⁵ Tamtéž, s. 77.

⁶⁶ Tamtéž, s. 79.

touží být oceňován za svůj vzhled, krásu, půvab, image. Fyzická sešlost a nevhlednost se ve společnosti považuje za něco nedůstojného.

V souvislosti se vzhledem autor mluví také o takzvané volné sportovní činnosti, která je provozována například v rámci joggingu, jízdy na kole, běhání, windsurfingu, aj. Cílem zde není ani tak výkon či uznání, ale ve své podstatě jakýsi obřad týkající se cítění a vnímání vlastního těla. Narcista se poté obklopuje všemožným vybavením, které mu napomáhá těchto blahodárných pocitů dosáhnout.⁶⁷

Na druhé straně tento tlak na zvýšené nároky na svůj fyzický vzhled může vyvolávat jakousi úzkost ze smrti, strach ze stárnutí a z odmítnutí. Erotika, sex, pornografie postmoderní personalizace, kolektivní i osobní narcismus, individualismus, psychologie svádění se jistě velkou měrou negativně podílí na dnešní inflaci erotiky, kdy se člověk dostává na úroveň pouhé věci.

Právě v této oblasti lidského projevu a potřeb není na místě uplatňovat vše, co je možné, inovovat, experimentovat, hledat takové cesty, jak svobodně nakládat se svým tělem a sexualitou, neboť takové jednání vede až ke ztrátě lidské důstojnosti, svobody a někdy i života. Právě touha vymanit se ze zaběhlých norem, být svobodný ve svých volbách a v hromadění nových zkušeností, vede člověka hledat takové praktiky a možnosti libidinózní obslužnosti, že tělo už se stává spíše strojem a nástrojem uspokojování svých nejnižších tužeb vedoucích někdy až k záhubě. Člověk jakožto subjekt tedy už nevzniká disciplínou, nýbrž personalizací těla pod záštitou sexu. Pornografický sex Lipovetský přirovnává k „technologickému sexu“⁶⁸, který je posledním stádiem vytrácení podstaty sexu odstraňujícím hloubku erotického prostoru.

„...nemá co dělat s potěšením z překročení tabu nebo z toho, že jsme v sobě přestali něco potlačovat: zde je vektorem směšnosti strojový sex, sex, v němž je možné naprosto cokoli, sex hi-fi.“⁶⁹

Technologický sex může v horším případě sklouznout až k perverzím. Autor Erich Fromm ve svém díle *Strach ze svobody* popisuje masochistické a sadistické jednání. Charakterizuje ho zejména jako způsob úniku před úzkostí a osaměním a to za pomoci těchto perverzních technik.

⁶⁷ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 267.

⁶⁸ Tamtéž, s. 199.

⁶⁹ Tamtéž, s. 199.

„*Jak masochistické, tak sadistické usilování slouží jedinci k tomu, aby mu pomohla uniknout nesnesitelnému pocitu osamění a bezmocnosti*“⁷⁰

Ve spojitosti s pornografií autor uvádí termín *Sexvůdnost*, který následně vysvětluje jako jeden z projevů svádění. Ačkoli je tělo člověka ponižováno na úroveň pouhé věci a stává se pouhým nástrojem k technologickému sexu, svůdnost je zde stále zachována.

„*Ale co když je to jinak, co když i pornografie je jen jednou z podob svádění? Co jiného totiž dělá, ne-li to, že odstraňuje starobylý řád cenzury a potlačování a nastoluje možnost všechno vidět, všechno dělat, všechno říkat – což je vlastně definice toho, jak pracuje svůdnost?*“⁷¹

Tím, že je vše dovoleno, se jedinci dostává rozmanité pole možností, může si s vlastním tělem provádět, co uzná za vhodné. S prvky *sexvůdnosti* se můžeme setkat i v tanci nazvaný *jerk*, při jehož tančení veškeré taneční normy či pravidla mizí. Tělo pouze vyjadřuje samo sebe za pomoci vlastní existence.⁷²

Závěrem Gilles Lipovetský v rámci zkoumání individualismu přiblížil téměř všechny své projevy spadající do veřejného i soukromého života. Mimo jiné je na autorovi sympatické, že k předmětům svých polemik nezaujímá předem vyhraněný názor na věc, pouze trefně komentuje tento fenomén a snaží se vysvětlit jeho příčiny. Také poukazuje na souvislosti, které předcházely současnému individualismu a snaží se jej tak pochopit a zároveň i srozumitelně vysvětlit svým čtenářům.

2.11 Následná reflexe Gillese Lipovetského

Většina autorů s koncepty Gillese Lipovetského ve své podstatě souhlasí, popřípadě je následně doplňují. Gilles Lipovetský se tak nesetkává s žádnou masovou kritikou jeho prací. I přes tento fakt byl Lipovetský zmíněn v polemice Jiřího Fuchse a to ve článku vydaném v periodiku *Distance*⁷³.

⁷⁰ FROMM, Erich. Strach ze svobody. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0615. S. 121.

⁷¹ LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 58.

⁷² LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty*. S. 62.

⁷³ Distance- periodikum, zabývající se filosofickými tématy, Jiří Fuchse je mimo jiné i šéfredaktorem, autorem a vydavatelem tohoto periodika

Můžeme říci, že Fuchs je jediným českým autorem, který Lipovetského přímo kritizoval. Jiří Fuchs (narozen roku 1947) ačkoliv do současnosti nepůsobil na akademické půdě, a nemá tak žádné filosofické vzdělání, alespoň ne formální, je autorem sedmisvazkového díla *Filosofie*.

Jiří Fuchs je katolickým filosofem, za kterého se sám prohlásil. Jeho přesvědčení a názory z tohoto faktu značně vychází. Mimo jiné je také velmi zaujat proti materialismu. Lze podotknout, že Fuchs je celkově proti veškerým projevům postmoderní a moderní filosofie. Kromě Lipovetského kritizoval také Marxe, Heideggera, Freuda, Nietzscheho i samotného Kanta.⁷⁴

Jelikož Lipovetský nezaujímá žádný vyhraněný pohled, ba naopak se snaží současnou společnost pochopit a vysvětlit ji, je pro Fuchse jasným cílem. Fuchs ho následně podrobil velmi ostré kritice, a to zejména v důsledku toho, jak Lipovetský definuje demokratickou společnost, na což reagoval následujícími slovy:

„Na poctivost filosofického myšlení, musíme klást vyšší nároky, kterým Lipovetský evidentně nedostál... Protože má tedy Lipovetský tak zkreslené a ubohé pojetí mravního světa, snáze propadá iluzi o etické pozitivitě a dokonce i nadřazenosti postmoralismu.“⁷⁵

Dále autor vytýká, že Lipovetský kulturní narcismus pozitivně přijímá, ba dokonce vítá formou oslav egoismu. Fuchs dokonce Lipovetského přístup ke společnosti přirovnává k bolševickým a nacistickým ideologiím.

„V Lipovetského spisování nenajdeme ani záchvěv pochybnosti, že by snad současný stav většinové mravnosti byl pokleslý, úpadkový. Takovou logiku posvátné přítomnosti bychom ale mohli v nedávné době doporučovat i morálku nacistů a komunistů- jenž také vzešla ze smýšlení západní civilizace.“⁷⁶

Fuchs nadále kritizuje spojení etiky a práva, jež dle Lipovetského vyplývají z procesu personalizace, který nám nabízí nepřeborné množství vlastní volby. Další problém Fuchs vidí v egoismu jako takovém, mluví o takzvané egoizaci lidských životů, která

⁷⁴ FUCHS, J. „Soumrak lidskosti – Díl I.“ In Distance: Revue pro kritické myšlení. Praha: Academia Bohemica, 2009, roč. 12, č. 3, s. 16-17.

⁷⁵ FUCHS, J. „Soumrak lidskosti – Díl I.“ In Distance: Revue pro kritické myšlení. Praha: Academia Bohemica, 2009, roč. 12, č. 3, s. 16-17.

⁷⁶ Tamtéž, s. 14.

nastává vlivem individualizace. Egoismus je autorem odmítán a považován za přímý zdroj samotného zla.

Ačkoli Fuchs ostře kritizuje Lipovetského a jiné autory, své argumenty nestaví na reálných tezích. Oproti tomu Lipovetský poskytuje vlastní úvahy, které následně doplňuje výsledky sociologických průzkumů. Je tedy otázkou, k jaké koncepci se samotný čtenář následně přikloní.

3 W. KEITH CAMPBELL

Další kapitolu této práce zaměřuji na autora této doby W. K. Campbella, jenž je momentálně světově uznávaným expertem na narcismus. Mimo jiné je také autorem mnoha knih, např. *When you love a man, who loves himself*, *The Narcissism epidemic*, a další. V neposlední řadě je také mluvčím, který dokáže zaujmout publikum každého věku. Doktor Campbell je působícím profesorem univerzity v Georgii, USA a zároveň také vedoucím katedry psychologie. Campbell ve spolupráci s dalšími autory, jako je Foster, Rudich, Goodie, Sedikides a spol., právě na půdě této katedry uskutečnil mnoho výzkumů s narcismem spojených. K jeho výzkumným šetřením přizval několik desítek tamních studentů, kteří se v rámci seminářů účastnili výzkumů jako respondenti. Výsledky, které nám autoři výzkumů přináší, jsou při nejmenším velmi zajímavé.⁷⁷ V této práci jsou výzkumy včetně jejich průběhů, metod a závěrů přeloženy z anglického jazyka a jsou tak přiblíženy pro čtenáře, kteří se v anglických odborných textech neorientují.

3.1 Narcismus, sebejistota a postoj k riskantnosti⁷⁸

Prvním zde zmíněným výzkumem je volným překladem výzkum nazvaný: Narcismus, sebejistota a postoj k riskantnosti.

Úvod: definice narcismu dle Campbella a spol.

Pojem lze definovat jako přehnaný pozitivní úhel pohledu na sebe sama. Narcisté jsou přesvědčeni, že právě oni jsou něčím výjimeční. Mají představu, že jsou velmi atraktivní a inteligentní, a to dokonce mnohonásobně více než lidé v jejich okolí. K těmto myšlenkovým pochodům docházejí skrze samoregulační strategie, zejména pomocí intrapsychických a interpersonálních strategií, které jim napomáhají k udržení jejich představ. Po stránce intrapsychických procesů si narcisté svůj život představují v největší slávě, své úspěchy potom připisují svým téměř nadlidským dovednostem. Stránku interpersonálních procesů využívají k postavení sebe sama do středu zájmu a pozornosti.

⁷⁷ Informace o autorovi dostupné na: wkeithcampbell.com [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.wkeithcampbell.com>

⁷⁸ V originálním názvu: *Narcissism, overconfidence, and risk attitude*. Následující text je volným překladem originálního textu: CAMPBELL, W. K., A. S. GLORI a J. D. FOSTER 2004. *Narcissism, overconfidence, and risk attitude*. *Journal of Behavioral Decision Making*. 17:297-311. doi: 10.1002/bdm.475.

Narcisté projevují zájem o vztahy s vysoce postavenými a vlivnými lidmi, lze říci, že hlavním důvodem pro tento akt je vidina vlastního úspěchu. Jelikož je velmi těžké pro narcistickou povahu přiznat vlastní chybu, narcisté velmi často svalují své neúspěchy na lidi či věci nacházející se v jejich okolí. Svým jednáním se také mohou dostávat do velmi nepříjemných situací a to zejména pokud přeceňují své dovednosti. Narcisté velmi často věří až příliš ve svou osobu, proto se vystavují riskantním situacím.

Narcismus, sebejistota a postoj k riskantnosti: průběh a popis výzkumu

V rámci tohoto šetření autoři Campbell, Goodie a Foster nejprve jedince s narcistickou povahou vymezují na „narcissists“ a „non-narcissists“, a to proto, aby rozlišili škálu samotného narcismu.

Autoři se dále věnovali třem studiím, která ukazují propojení mezi narcismem, sebejistotou, riskantností a samotným výkonem neboli prezentací jedince.

První studie se zúčastnilo 104 respondentů a to 78 žen a 26 mužů v průměrném věku 18 let. Jednalo se o již zmíněné studenty univerzity v Georgii, kteří dotazník vyplnili výměnou za kredity potřebné v jejich aktuálním studijním kurzu. Experiment probíhal na třech pracovištích, vybavenými počítači. Dotazník byl složen ze dvou typů otázek a to všeobecné osobní otázky, např. pohlaví nebo věk, a otázky zaměřující se především na ohodnocení sebejistoty. Nejprve bylo nutné zodpovědět otázky zaměřené na vědomosti.

Například:

Kdo byl prvním vládcem ve Svaté říši římské?

a) Charlemange

b) Zeus

Tento typ otázek byl upraven z 299 typových otázek všeobecného přehledu od Nelsona a Narense (1980), 150 z těchto otázek bylo náhodně vybráno a prezentováno.

Po zodpovězení dané otázky následuje otázka doplňující:

Odpověděl jsi a) Charlemange, jak moc jsi si jistý svou odpovědí?

a) 50-52% b) 53-60% c) 61-70% d) 71-80% e) 81-90% f) 91-97% g) 98-100%

Ze studie vyšlo, že lidé si většinou více věří, a tím pádem značně přeceňují své znalosti a dovednosti. A také se zde potvrdila hypotéza, že narcisté si věří mnohem více než *ne-narcisté*. Paradoxně právě jejich odpovědi byly méně přesné či dokonce nesprávné. První studie tedy jasně demonstruje, že přemíra sebejistoty je spojena s narcismem jako takovým.

Druhá studie se věnovala otázce spojené s riskantností jedince. Studie se zúčastnilo celkem 97 respondentů, 66 žen a 31 mužů, se stejným pozadím jako v první studii. Účastníci nejprve zodpověděli 101 otázek a poté měli možnost svou odpověď změnit či si vsadit na odpověď jinou. Závěr studie prokázal, že lidé s narcistickou povahou jsou schopni více sázet či tipovat. Jinými slovy riskují či hazardují se svými schopnostmi a dovednostmi za účelem „polepšit si“.

Třetí studie, které se zúčastnilo 607 respondentů, je zaměřená na souvislost mezi sebe-důvěrou a chováním či prezentováním se v riskantních situacích.

Studie hovoří, že sebedůvěra jedince může pozitivně ovlivnit jeho budoucí výsledek či sebe-prezentaci. V případě narcistů autoři stanovili hypotézu, že přicházejí do situace s pozitivním očekáváním a vírou v sebe sama. Této pozitivní víry se drží i v případě, že se jim nedaří.

V takovém případě narcisté hojně využívají takzvanou „top-down“ strategii, při níž jakoby sami sobě v duchu opakovali, že jsou dobří a úspěšní, a tím pádem nemohou neuspět. Díky této strategii zůstávají sebevědomí i v případě, že jejich výkony nejsou na dobré úrovni. Studii poté provázely tři hlavní otázky:

1. Jak si prvotně respondenti mysleli, že budou úspěšní v následujícím úkolu?
2. Jak se domnívají, že byli úspěšní v provedeném úkolu?
3. Jak si myslí, že budou v budoucnosti úspěšní ve stejném či podobném úkolu?

Všechny tři otázky byly postavené na škále od 1 (nejméně) do 10 (nejvíce). Výsledkem studie se ukázalo, že narcisté se domnívají, že budou úspěšní v následujícím úkolu, byli úspěšní v provedených úkolech a nadále v budoucnosti budou ještě možná mnohem úspěšnější v podobných úkolech než doposud.

Tato studie se dále snažila objasnit důvod, proč narcisté považují své schopnosti za skvělé i v případě, že opak je pravdou. Jejich víra je totiž zakořeněna v obrovském egu,

kterým tito jedinci oplývají. Ačkoliv nemají žádný důkaz, že obstáli v úkolech lépe než ostatní účastníci, stále se domnívají, že jsou nejlepšími.

Autoři předpokládali, že narcisté budou v případě vlastního rozhodování ovlivněni dvěma vlastnostmi – přílišnou sebejistotou ve své schopnosti a chtivostí přijmout riskantní sázky. Tento předpoklad byl testován ve třech zmíněných studiích. Narcisté byli shledáni jako mnohem více sebevědomí než ostatní účastníci studie. Narcisté také prokázali svou riskantnost v úkolech, které obsahovali risk a sázku.

Vzhledem ke své riskantnosti, téměř bez rozmyslu, zde také ztráceli velký počet bodů. V poslední studii se prokázalo, že narcisté posuzují své výkony dle svého očekávání mnohem více než dle svých reálných výkonů.

Dále se prokázalo, že člověk s narcistickou povahou může čerpat emocionální benefity, a to proto, že vždy oplývá optimismem a sebeláskou a nemá téměř žádný strach ani depresi z neúspěchu. Narcisté se zdají být tedy mnohem šťastnějšími než zbytek většinové populace.⁷⁹ Autoři na závěr publikace upozorňují, že přílišná sebejistota v rozhodování se v riskantních situacích může vést i k samotnému patologickému gamblerství.

3.2 Narcismus, sebeúcta a pozitivní pohled na sebe sama: Dva pohledy na sebelásku.⁸⁰

V následující části své práce se zabývám dalším výzkumem, za nímž stojí autoři *Campbell, Rudich, Sedikides*.

Tito autoři následujícího výzkumu tvrdí, že narcismus a vysoká míra sebeúcty jsou spojeny s pozitivním pohledem na sebe sama. Autoři rozlišují dva pohledy na vlastní osobu, každý je pojmán z jiného úhlu pohledu. Zatímco narcisté své schopnosti přeceňují v oblasti dovedností, přesto nelze říci, že mají tendenci svou osobu hodnotit jako ochotnou, morální, pečující o druhé či dokonce svědomitou. Kdežto lidé s vysokou mírou sebeúcty svou osobu vnímají nadprůměrnou i v těchto vlastnostech. Překvapivý údaj

⁷⁹ Watson, P. J., & Biderman, M. D. *Narcissistic traits scale: Validity evidence and sex differences in narcissism*. *Personality and Individual Differences*, 1994, s. 501-504.

⁸⁰ V originálním názvu: *Narcissism, Self-Esteem, and the Positivity of Self-Views: Two Portraits of Self-Love*. Následující text je volným překladem originálního textu: CAMPBELL, W. K., E. RUDICH a C. SEDIKIDES 2002. *Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love*. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 28:358-368. doi: [10.1177/0146167202286007](https://doi.org/10.1177/0146167202286007)

zde může být, že na rozdíl od egoistické povahy se lidé s narcistickou povahou lépe umístili v dotazníku *Self-Attributes Questionnaire (SAQ)*⁸¹.

Autoři v této publikaci stanovili hypotézy a to takové, že narcismus a vysoké sebevědomí mají spojitost s pozitivním pohledem na sebe sama. Jak již bylo řečeno, narcisté na sebe nahlíží v lepším světle, to znamená, že se domnívají, že jsou významnější než všichni ostatní.

V následujícím výzkumu se autoři zaměřují na otázku základních faktorů, které ovlivňují pozitivní sebe-nadhled jedinců s narcistickou povahou nebo jedinců s přehnaným sebevědomím. Je zřejmé, že obě povahy (narcistní a sebevědomé) mají pozitivní pohled na sebe sama. Autoři výzkumu však i přes tento fakt vznesli hypotézu, že tyto povahy se musí zákonitě lišit.

Nadále totiž předpokládali, že narcisté své silné stránky vidí ve své inteligenci a otevřenosti, zatímco nebudou schopni projevit přívětivost, svědomitost či morálku.

V závěru studie se však ukázalo, že ačkoliv obě povahy mají pozitivní pohled na vlastní osobu, jedinci s vysokým sebevědomím o sobě smýšlejí ještě mnohem pozitivněji než narcisté. Tento překvapivý úkaz je důsledkem toho, že narcistický jedinec je právě limitován jakousi neschopností projevit svou přívětivost, svědomitost či morálku.

Ve druhé studii se autoři věnují otázce romantických vztahů obou zmíněných povah. Studie posuzuje, jak jsou jedinci ochotni:

- a) hodnotit svého aktuálního partnera jako nadprůměrného jedince
- b) hodnotit samy sebe jako lepšího než je jejich aktuální partner

Autoři zmiňují předpoklad, že narcisté vyjádří pozitivní úhel pohledu na svou vlastní osobu. Dále by mohli sebe považovat za nadřazenou osobu nad svým aktuálním partnerem, zatímco jedinci s vysokým sebevědomím budou zajisté pohlížet na svou osobu jako na tu lepší, avšak nebudou se považovat za osobu nadřazenou nad svým aktuálním partnerem. Uvedené hypotézy mimo jiné reflektují rozdílnost mezi narcistickou povahou a jedincem s přemírou sebevědomí.

V samotné metodě studie museli jedinci porovnat svého aktuálního partnera s průměrnou osobou a to celkově ve dvaceti rysech.

⁸¹ This questionnaire has to do with your attitudes about some of your activities and abilities. Dotazník, který prověřuje vlastní postoj (sebehodnocení) k vlastním aktivitám a dovednostem

Na závěr museli porovnat i vlastní osobu s osobou svého aktuálního partnera a to taktéž v dvaceti rysech.

Výsledek této studie ukázal, že narcisté nepovažují své aktuální partnery za lepší než za průměrné jedince, zatímco jedinci s vysokým sebevědomím považují své partnery za lepší než běžné, průměrné jedince.

V další části výzkumu narcisté považovali sami sebe za lepší oproti svým aktuálním partnerům. Jedinec s vysokým sebevědomím považoval svého partnera za lepšího než je obvyklý průměr, tím pádem u nich tento požadovaný rys zmizel.

Tento experiment týkající se romantických vztahů přináší přinejmenším velmi zajímavé výsledky. Ukázalo se, že narcistický jedinec je schopný odchýlit se od svého aktuálního partnera z důvodu zachování pozitivního pohledu na sebe sama.

V závěrečné studii tohoto výzkumu se autoři zaměřili na jinou perspektivu sebe-pohledu zmíněných jedinců, zejména pomocí metody zvané "Muhammad Ali effect" (Muhammad Ali efekt) neboli „jsem nejlepším, ne však nejchytřejším.“⁸². Pomocí této metody lidé věří, že jsou mnohem více morální, avšak ne více inteligentní než průměrná osoba nacházející se v jejich blízkém okolí. Na základě výsledků této studie poté autoři vytvořili hypotézu, že narcisté ohodnotí sami sebe jako mnohem inteligentnější, ale ne morálnější. Zatímco jedinci s vysokým sebevědomím se ohodnotí jako lepší v obou směrech.

Výsledků studie autoři dosáhli pomocí sebehodnotících úkolů, které obsahovaly škálu několika rysů. Například v oblasti inteligence to byla klíčová slova např.: inteligentní, chytrý, bystrý, aj., zatímco v oblasti morálky: morální, čestný, aj.

Ohledně inteligenčních rysů se hypotéza potvrdila, jelikož obě skupiny pozorovaných jedinců se považovaly za mnohem více inteligentní oproti běžnému průměrnému člověku. Na druhé straně, morální stránka věci přinesla jiné obzory. Narcisté se rozhodně nepovažovali za morálnější, než je obvyklý průměr, zatímco jedinci s vysokým sebevědomím ano. Obě hypotézy, jež výzkumníci stanovili, se tedy přesně potvrdily.

V závěrečné diskuzi o výzkumu autoři zmiňují, že narcisté jsou jedinci, s nimiž se těžko spolupracuje, a to proto, že si za každou cenu chtějí zachovat svou slávu a úspěch.

⁸² SCOTT, Alison T., MESSICK, David M. and GOETHALS, George R. "On Being Better but not Smarter than Others: The Muhammad Ali Effect." *Social Cognition*, 1989, s. 275 - 295.

V případě, že v dané situaci na tom nejsou se slávou či úspěchem nejlépe, jsou schopni takzvaně „ukrást úspěch“ svých kolegů a kolegyně.

Rozdíl mezi narcistickým jedincem a jedincem s vysokým sebevědomím může být takový, že narcista chce být za každou cenu obdivován, zatímco sebevědomý jedinec vyžaduje v první řadě popularitu. Mezi těmito rysy se skrývá sice malý rozdíl, ale prostřednictvím tohoto rozdílu lze obě povahy rozlišit.

Erich Fromm ve své publikaci *Člověk a psychoanalýza* (1947) porovnává narcismus se sobectvím a nachází jeden z kladů narcismu – narcisté milují alespoň sebe, ovšem „sobci, ti nemohou milovat nikoho.“⁸³

Shrnutím lze říci, že existuje mnoho způsobů jak milovat sám sebe. Můžeme se považovat za chytřejší a morálnější než mohou být ostatní. Případně se můžeme cítit inteligentnější, ale ne morálnější, a to je základní rozdíl mezi narcistickým jedincem a jedincem s přehnaným sebevědomím.

⁸³ FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. 2. dopl. Vyd. Praha: Aurora. 1999, ISBN 80-85974-18-5. S. 10.

4 CHRISTOPHER LASCH – Kultura narcismu

Christophera Lasche (1. 6. 1932 Nebraska–14. 2. 1994 New York) lze označit jako průkopníka publicity narcismu. Proto je zcela na místě tohoto autora uvést i v této bakalářské práci, jež se narcismem a jeho projevy z velké části zabývá.

Cristopher Lasch silně kritizoval americkou společnost a to zejména kvůli bezmyšlenkovosti, ztrátě individualismu a také kvůli vzrůstajícímu specifickému klimatu, které u této společnosti zpozoroval a nazval jej *terapeutickým klimatem*. Společně s dalšími kolegy (Tomem Wolfem a Jimem Houganem) identifikoval samoučelné tendence, které byly ve společnosti charakterizovány termínem *kolektivní narcismus*. Veškeré rysy a projevy narcismu jako kulturního fenoménu vyjádřil ve své publikaci z roku 1979, nazvané *Culture of narcissism: American life in diminishing of expectation*, v české verzi oficiálně přeloženo jako: *Kultura narcismu: americký život ve věku snižujících se očekáváníí*. Tento bestseller byl do českého jazyka přeložen až roku 2016.

Dle Lasche narcistu pohání potlačená zášť a nenávist k vlastní osobě, utíká tak do svého vlastního světa, zároveň používá lidi kolem sebe ke svému uspokojení, při čemž stále touží po jejich lásce a uznání.⁸⁴

Lasch již na začátku své publikace tvrdí, že společnost jako taková je narcistická. Svě tvrzení dokládá hlavními rysy, které lze shrnout slovy: Na prvním místě stojí ztráta historické souvislosti, projevující se lhostejností k minulosti i budoucnosti, dále pokles autority zejména v institucionální sféře a závislost na psychoterapii. Autor popisuje přehnaný zájem o zdraví, což může u některých jedinců přecházet až v hypochondrii.⁸⁵

Lasch také vysvětluje samotný vznik narcismu. Dle něj je to konstrukt americké společnosti neboli typický jedinec, kterého si americká společnost vytvořila. Na počátku byl v USA ideálním občanem takzvaný *self-made man*, tento dokonalý občan tvrdě pracoval, žil pro budoucnost a pro společnost. Později se tento ideál dokonalého občana proměnil v jedince zvaným *happy hooker*, který se všemožně snaží zaujmout ostatní, strhnout pozornost na sebe, ale zároveň se vyhnout dřině a poctivé práci. V této době se také objevuje velký nárůst konzumní společnosti, která je závislá na reklamě. Lidé se

⁸⁴ LASCH, Christopher. *Kultura Narcismu: americký život ve věku snižujících se očekáváníí*. Vyd. 1. Praha, 2016. ISBN 978-80-7553-000-4. S. 110.

⁸⁵ Tamtéž, s. 68.

také začínají srovnávat s celebritami. Tento samovolný průběh událostí vede ke vzniku narcistické společnosti, v níž se každý zajímá pouze o sebe a své blaho.⁸⁶

Ve druhé kapitole svého díla popisuje Lasch takzvanou narcistickou povahu naší doby. Podle autora Ericha Fromma lze tento jev popsat jako *asociální individualismus*, který neuznává spolupráci, sounáležitost či bratrskou lásku. Z výkladu samotného autora jde o osobu, která má nevyhraněnou identitu, tudíž není schopná se angažovat a to zejména ve společenské sféře.⁸⁷

Laschovo dílo bylo kritizováno ostatními autory. Lasch byl však historikem, ne sociologem, proto byl mnohokrát kritizován za nesociologický pohled na danou věc. Později v jeho práci byly nalezeny i jiné nedostatky. I přesto však tato publikace zůstává klíčovou studií kulturního narcismu, ze které vychází mnoho dalších studií.

Svou knihu autor shrnul slovy: „Význam rodiny v naší společnosti během více než sta let neustále upadá. Školy, skupiny vrstevníků, hromadné sdělovací prostředky a ‚pomáhající profese‘ rodičovskou autoritu zpochybnily a mnohé z výchovných funkcí rodiny převzaly. Změny takového rozsahu a v instituci tak zásadního významu budou mít pravděpodobně dalekosáhlé psychologické následky. *Kultura narcismu* byla pokusem tyto následky analyzovat – prozkoumat psychologický rozměr dlouhodobých posunů ve struktuře kulturní autority.“⁸⁸

⁸⁶ LASCH, Christopher. *Kultura Narcismu*. S. 79.

⁸⁷ Tamtéž, s. 85.

⁸⁸ Tamtéž, s. 110.

4.1 Ostrá kritika Lasche a jeho konceptů

Objevení se narcismu v americké kultuře: bědování nad Christopherem Laschem v kultuře narcismu.⁸⁹

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole o velkém mysliteli Christopheru Laschovi, některé jeho přístupy a poznatky byly silně kritizovány. Jednu ze zpětných vazeb na Laschovo dílo poskytla Sonya Leigh Scott a to ve svém článku (*The emergence of Narcissism in American culture: The lamentations of Christopher Lash in the culture of Narcissism*). Jak sama autorka popisuje, Lasch byl kritizován například za takzvaný nostalgický obraz "heroic strength of character", volným překladem hrdinské síly charakteru, který prezentoval jako symbol 19. století. Některé feministky se poté vyjádřily, že Lasch prosazoval zejména mužský pohled na svět.⁹⁰

Kromě jiného Lasch prohlásil, že Američané se stali skepticky a pesimisticky naladěnými, k tomu všemu ještě ztratili sebedůvěru, což se stalo v důsledku prohrané vietnamské války. Zpomalená ekonomika, strach z vyčerpání přírodních zdrojů a obrovská vyčerpanost, to vše nám přináší pesimismus, který provází člověka dané doby.

Autor označuje narcismus jako *psychological dimension* neboli psychologická dimenze. Lasch zde mluví o ztrátě produkce a reprodukce, má na mysli hlavně dovednosti a materiály pro výchovu dětí.

Narcismus lze také prezentovat jako způsob překonat donucovací podmínky minulosti, jinými slovy zapomenout na minulost a v rámci možností najít hladinu štěstí v tomto zkaženém světě.⁹¹

Watt Lasche charakterizoval jako „*nevtěleného intelektuálního historika v práci*“. S tímto výrokem souhlasil Michael Heale a dodal, že problém mohl být také v tom, že se mohlo zdát, že se Lasch na ostatní občany kouká tak trochu z vrchu, jakoby samotný Lasch stál mimo celou společnost.⁹²

⁸⁹ V originálním názvu: *The emergence of Narcissism in American culture: The lamentations of Christopher Lash in the culture of Narcissism*. Následující text je volným překladem originálního textu: SCOTT, Sonya Leigh. *THE EMERGENCE OF NARCISSM IN AMERICAN CULTURE: THE LAMENTATIONS OF CHRISTOPHER LASCH IN THE CULTURE OF NARCISSM*. [online]. In: Illinois University, s. 135-157 [cit. 2017-04-30]. Dostupné z: <http://www.eiu.edu/historia/Scott.pdf>

⁹⁰ SCOTT, Sonya Leigh. *The emergence of Narcissism in American culture: The lamentations of Christopher Lash in the culture of Narcissism*. S. 135-137.

⁹¹ Tamtéž, s. 135-137.

⁹² SCOTT, Sonya Leigh. *The emergence of Narcissism in American culture: The lamentations of Christopher Lash in the culture of Narcissism*. S. 135-137.

Siegel v publikaci *The Agony of Christopher Lasch* dodává, že Lasch byl skutečně separovaný od společnosti a že ho toto odloučení vzdálilo od souvislé minulosti.⁹³

S Laschem dokonce nesouhlasí sám Lipovetský a to například ohledně Laschova pojetí kultu slávy. Lipovetský tvrdí, že vůči idolům může vzniknout jen krátké nadšení, poté se zase objeví lhostejnost. I zde vystupuje na povrch personalizace, kde si každý může najít svou oblíbenou hvězdu, je jich totiž nespočetně mnoho, a tak si můžeme vybírat a své idoly v případě, že nás omrzí, měnit.⁹⁴

Dle Siegela, lidé, kteří jsou odloučení od společnosti, se dožadují přijetí druhých. I přes ostrou kritiku Lasche se v závěru autoři (Beer, Mattson, Watts) shodují, že jeho práce měla významnou hodnotu, jelikož právě Lasch otevřel otázku narcistické osobnosti.⁹⁵

Novodobější analýzy zmíněného díla vidí nedostatky hlavně v nedotaženosti kritiky. Například autor Jan de Vos ve svém článku pojmenovaném *Neúspěch kritiky psychologizace politiky* z roku 2010 uvádí, že se Lasch dostal až k meta-psychologizování, tudíž jeho koncepty nelze brát příliš vážně.⁹⁶

„Lasch byl nadmíru nostalgický a konzervativní a jeho averze k politice identity prozradila jeho sklony přisuzovat narcismus stereotypním figurám (ženám kariéristkám, feministkám, Afroameričanům, gayům, apod.) a zároveň tak propagovat patriarchální formy společenského uspořádání založené na vládě bílých heterosexuálních mužů. Lasch nabral v psychologizaci psychologizace správný směr a nastartoval tak perspektivní kritiku politiky psychologizace, ale nedotaženost jeho konceptů byla překážkou v uznání velikosti a kvality jeho přínosu.“⁹⁷

Nejostřejší kritikou Lasche podrobil autor Kilminster, který uvádí, že Lasch nemá žádný empirický důkaz, který by mohl prokázat, že tento fenomén skutečně existuje. Dle Kilminstera by Lasch se svými výroky neobstál před výzkumníky v žádné sociální vědě. Kilminster má pocit, že Lasch nás chtěl pouze přesvědčit o jeho vlastním pohledu na

⁹³ SIEGEL, Fred. *The Agony of Christopher Lasch*, 1980, DOI: 10.2307/2701369, Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2701369> p. 285-286.

⁹⁴ LIPOVETSKÝ, Gilles. *Éra prázdnoty*. Praha, nakladatelství Prostor 1998. ISBN 80-85190-74-5 s. 65.

⁹⁵ SIEGEL, Fred. *The Agony of Christopher Lasch*, 1980, DOI: 10.2307/2701369, Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2701369> p. 285-286.

⁹⁶ Vos, de Jan. „Christopher Lasch's The Culture of Narcissism: The Failure of a Critique of Psychological Politics.“ 2010. S. 246.

⁹⁷ Tamtéž, s. 189.

svět. Na druhou stranu Kilminster u Lasche oceňuje, že nepředstavil narcismus jako egoismus nebo sobeckost, což lze pochopit již v názvu díla *Kultura narcismu*.⁹⁸

Většina textů kritizujících Laschovo dílo však končí stejným závěrem a to takovým, že je třeba toto téma ještě hlouběji prozkoumat, protože jsme doposud stále nedošly k žádným platným závěrům.

⁹⁸ Kilminster, Richard. „Narcissism or Informalization?: Christopher Lasch, Norbert Elias and Social Diagnosis.“ 2008.

5 Náhled na narcismus jako na psychologickou poruchu

V úplných začátcích se narcismus rozvíjel zejména v psychologii a to jako psychologická porucha. Mnoho autorů, kteří se narcismem zabývali či zabývají, se k teoriím z oblasti psychologie stále vracejí a staví na nich základy svých tvrzení. Narcismem jako psychologickou poruchou se zejména zabíral Sigmund Freud. Podrobněji tento fenomén popsal ve svém díle: *Totem a tabu* (1913).

Freud ve svém díle poukazuje na dva druhy narcismu, a to primární a sekundární. Primární narcismus je pro člověka přirozeným, objevuje se již v prvních letech života jedince. Dítě se v tomto období chová egocentricky a je přesvědčeno o své vlastní moci. Své představy ztrácí až ve chvíli, kdy si uvědomí, že jeho okolí není závislé na něm, ale je tomu přesně naopak. V tomto období je pro jedince typické, že své city směřuje výhradně sám k sobě, domnívá se, že je středem všeho. Sekundární narcismus se poté objevuje zhruba ve třech letech života a je silnějším projevem narcismu primárního. V tomto období Freud upozorňuje na riziko, kdy jedinec může takzvaně „zamrznout“ a narcistické jednání ho pak doprovází celý život. V závěru své práce však Freud zmiňuje, že každý jedinec je do jisté míry narcistický a to s největší pravděpodobností celý svůj život.⁹⁹

Známý sociální psycholog a sociolog Erich Fromm poté samotný narcismus vysvětluje slovním spojením *asociální individualismus*. Podle něj je narcismus jako takový v rozporu s principy fungování člověka. Přesněji řečeno, narcismus je přímo „v konfliktu s principy zachování života, protože jedinec může přežít jen tehdy, když se organizuje do skupin.“¹⁰⁰

Ve svém dalším díle *Strach ze svobody* se Fromm mimo jiné zmiňuje o myšlence Freuda, která se týká rozdělení člověka od společnosti. „Člověk je pro něj od základů antisociální. Společnost ho musí zkrotit, musí připustit nějaké uspokojení biologických a tedy nevykořenitelných pudů, ale většinu základních lidských impulzů musí společnost očistit a dovedně potlačit. V důsledku potlačení přirozených impulzů společností se stane

⁹⁹ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Vyd. 1. Praha. 1997. ISBN 80-86123-01-4. S. 86.

¹⁰⁰ FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona. 2000. ISBN 978-80-7438-163-8. S. 82.

cosi zázračného: Potlačené pudy se promění v úsilí, jež je kulturně hodnotné, a stává se proto lidským základem kultury.“¹⁰¹

Fromm následně dochází k paradoxnímu závěru. Jelikož narcismus plní i biologickou funkci, co se týče zájmů, tužeb a tělesných potřeb jedince, je tedy pro život zároveň nezbytným a zároveň nebezpečným.¹⁰²

Fromm také upozorňuje na *sociální narcismus*. Ve svém díle *Lidské srdce* tento termín uvádí jako zdroj násilí a války. Sociální narcismus je touha patřit k někomu jinému, zejména k vlivné a schopné skupině. Svou skupinu je pak jedinec schopný považovat za nejdůležitější hodnotu svého života. Dokonce by byl schopný za ni položit svůj vlastní život. Fromm nadále tento termín spojuje i s nacistickým Německem, kdy se tento skupinový narcismus vyznačoval i rasovou nadřazeností.¹⁰³

Závěrem Fromm oba zmíněné projevy narcismu považuje za přirozené a ve své míře dokonce pro společnost přínosné. Narcismus však pro společnost může mít i neblahé důsledky a hovoří o nich hlavně ve spojitosti se známými narcistickými osobnostmi v historii lidstva – tvrdí, že Hitler, Stalin, Caesar nebo Caligula „...*lécili svůj narcismus tím, že přetvářeli svět tak, aby odpovídal jejich představám.*“¹⁰⁴

Narcismus byl Americkou psychiatrickou asociací (APA)¹⁰⁵ uznán jako oficiální porucha osobnosti v roce 1980. Lidé s narcistickou poruchou věří, že jsou něco víc než ostatní a zároveň nedokážou nikoho milovat, jen sebe. Yoffe uvádí příklad z praxe: Žena šla do vězení, protože neplatila daně. Obhajovala se slovy: „Jen malí lidé platí daně.“ Po své smrti všechny své peníze odkázala svému psovi.¹⁰⁶

Toto byla názorná ukázka narcismu. I když je narcismus uznán jako nemoc, tedy porucha osobnosti, přesto narcismem postižení lidé mohou fungovat v normálním životě zcela běžným způsobem, na rozdíl od případů, kde lidé trpí jinými nemocemi.

¹⁰¹ FROMM, Erich. *Strach ze Svobody*. S. 22.

¹⁰² FROMM, Erich. *Lidské srdce*. S. 84.

¹⁰³ FROMM, Erich. *Lidské srdce*. S. 81.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁵ The American psychological association

¹⁰⁶ YOFFE, Emily. (2009) „*But Enough About You... What is narcissistic personality disorder, and why does everyone seem to have it?*“.

Člověk ať již narcistický či nikoliv, je tvor společenský a je pro něj přirozené se společností obklopat. Však dobře víme, že i Robinson Crusoe měl svého Pátka. „*Kdyby nikam nepatřil, kdyby jeho život neměl nějaký smysl a směr, měl by pocit, že je zrníčkem prachu, a byl by zdolán svou individuální bezvýznamností.*“¹⁰⁷

Dalšími autory, kteří se zabývali narcismem z pohledu psychologie, byli Heinz Kohout a Peter Röhr. Peter Röhr se v knize *Narcismus – vnitřní žalář* (1999) věnuje vzniku a průběhu choroby narcismu a nastiňuje možnosti jejího překonání. Narcismus popisuje na pohádkovém příběhu od bratří Grimmů *Železná kamna*.¹⁰⁸

Mimo jiné, americká příručka pro diagnózu duševních chorob DSM¹⁰⁹ zveřejnila, že narcismus se dá určit devíti příznaky, přičemž skutečná porucha nastává, pokud je splněno alespoň pět z nich. Narcista:

1. Přeceňuje vlastní důležitost, schopnosti a úspěchy a vyžaduje, aby je tak hodnotili i ostatní.
2. Ve fantazii se zabývá nekonečnými vlastními úspěchy, mocí, krásou a podobně.
3. Je přesvědčen o vlastní výjimečnosti a jedinečnosti, takže jen výjimeční lidé ho mohou pochopit a jen s takovými se může stýkat.
4. Vyžaduje nepřiměřený obdiv ostatních.
5. Nárokuje si výjimečné zacházení nebo automatické plnění svých přání a předstáv.
6. Využívá druhých jen k dosahování vlastních cílů.
7. Není schopen rozeznat potřeby a city druhých.
8. Často závidí a bývá přesvědčen, že druzí závidí jemu.
9. Chová se arogantně a přezíravě.¹¹⁰

Roku 2010 bylo Asociací pro výzkum osobnosti proklamováno, že několik poruch osobnosti bude z tohoto manuálu vyňato, a narcistická porucha osobnosti je jednou z nich. Odborníci se shodují, že její označení může být nepřesné. Například k diagnostice *hraniční poruchy osobnosti* vede přes 256 různých metod, jak jej stanovit. Také projevy narcismu u jedné osobnosti mohly odpovídat několika poruchám současně.¹¹¹

¹⁰⁷ FROMM, Erich. *Strach ze Svobody*. S. 30.

¹⁰⁸ RÖHR, Peter. *Narcismus – vnitřní žalář*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-428-1

¹⁰⁹ Diagnostic and Statistical Manual of mental Disorders

¹¹⁰ *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)* [online]. Arlington: DSM-IV-TR, [cit. 2017-04-14]

¹¹¹ SCHMECK, K., SCHLÜTER-MÜLLER, S., FOELSCH, P. A., & DOERING, S. (2013). The role of

Předchozí manuály totiž přestávaly být dostačující, aby se za jejich pomoci mohla tato porucha přímo určit. Porucha tedy jako taková nemá žádné empirické podložení. Neko- nečně mnoho článků o narcismu hovoří, ale skutečný důkaz o tom, že se jedná o nar- cismus, byl prozatím nepředložen. Jsme tedy přesvědčeni, že se jedná skutečně o rys osobnosti, který lze považovat za poruchu nebo je jen součástí jiné poruchy. (tu byl otazník, ale spíše by tu měla být tečka. Když je někdo o něčem přesvědčen, tak se ne- může přeci ptát...) Většinu projevů této poruchy můžeme totiž pozorovat i u osobnosti antisociální, schizotypální, případně obsesivní. Jednoduše řečeno, všechny egocentrické osobnosti vykazují stejné projevy, zaměnit je poté za narcismus není nemožné.¹¹²

Většina badatelů (působící v rámci Mezinárodní společnosti pro studium poruch osob- nosti) se shodla na tom, že je nutné vytvořit nový model, který bude schopen vyhodnotit dimenzionalitu jednotlivých poruch. V závěru bylo rozhodnuto, že narcistická porucha osobnosti bude ponechána samostatně a to s charakteristickými rysy, které jí budou přesněji vystihovat. Nový model tedy odráží čtyři projevy narcismu:

- a) *nature (povaha)*: normální x patologická
- b) *phenotype (fenotyp)*: grandiózní x vulnerabilní
- c) *expression (vyjádření)*: zjevný x skrytý; *structure (struktura)*
- d) kategorie x dimenze x prototyp¹¹³

Mnoho výzkumů se shoduje, že narcismus je charakteristickým rysem osobnosti, který je měřitelný, a pokud se u jedince vyskytne ve velké míře, je také patologický.

Narcismus byl následně charakterizován těmito rysy: *arogance, sebestřednost, touha po pozornosti, vykořisťování, šarm, lstivost, zlomyslnost, pohrdání, chlubitost, rozpačitost, grandiozita, hanebnost, nejistota, intelektuální porozumění, lhostejnost, úzkostnost, po- výšenosť, chladnosť, agresivita, denní snění, plachost, neambicióznost...*¹¹⁴

identity in the DSM-5 classification of personality disorders. *Child & Adolescence Psychiatry & Mental Health*, 27 (7), 1-11.

¹¹² SKODOL, A. E., BENDER, D. S., MOREY, L. C. (2013). Narcissistic personality disorder in DSM – 5. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, July 8, 1-7.

¹¹³ MOREY L. C., & STAGNER, B. H. (2012). Narcissistic pathology as core personality dysfunction: comparing the DSM-IV and the DSM-V proposal for narcissistic personality disorder. *Journal of Clinical Psychology: In session*, 68 (8), 908-921.

¹¹⁴ PARIS, J. Modernity and narcissistic personality disorder. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. 5 (2), 2014. S. 220-226.

6 Projevy fenoménu lhostejnosti v současnosti

V této kapitole pojednávám o aktuální situaci, současnou dobu a to, jak se v ní fenomén lhostejnosti a narcismus projevují.

Jak již bylo v této práci řečeno: Narcista cítí především lhostejnost k obsahu, vyjadřuje se téměř pro nic za nic a to hlavně sám pro sebe bez ohledu na publikum.

V uplynulých letech se narcismus jako takový v naší společnosti ještě mnohem více usadil, především díky médiím a sociálním sítím. V dnešní době existuje nepřeberné množství aplikací, které nám umožňují trávit pasivně svůj volný čas se svým okolím, sdílet momenty svého života či prezentovat svoji osobu. Především fungují pro komunikaci mezi uživateli, ať už se jedná o soukromé zprávy, veřejné zprávy (zejména statusy) či videa, fotografie, gify, aj. Tím vším jsou uživatelé schopni sdílet přátelům i dalším lidem svůj aktuální stav, svou náladu, svůj vzhled nebo například i kde se nachází a jakou činností se zabývají. Právě v tento moment jsou na místě dvě otázky: Proč to uživatelé sociálních sítí a aplikací dělají? A proč vlastně ostatní uživatele zajímá, co druzí dělají? Odpověď je jednoduchá, určitou roli zde hrají lidská pýcha a zvědavost.

Avšak pokud se na dnešní styl vyjadřování a sebe prezentování podíváme právě z pohledu narcismu, musíme uznat, že veškeré projevy lidského chování, které již dříve zaznamenal Gilles Lipovetský ve svém díle *Éra prázdnoty*, se mnohonásobně umocnily. Mnoho jedinců se stále více a více vyjadřuje pouze pro nic za nic, nezávisle na obsahu sdělení, mají prostě nutkavou potřebu se vyjadřovat, sebe prezentovat a je jim svým způsobem lhostejný názor okolí, nepřijímají kritiku, pouze chválu a obdiv.

Lasch ve svých tvrzeních naznačil, že narcismus se v USA začínal rozpínat právě proto, že se lidé chtěli podobat známým osobnostem, toužili po slávě, úspěchu, kráse a bohatství. V dekadě dnešní doby se již téměř každý může stát hvězdou. Způsobů, jak toho docílit, je hned několik. Pokud je jedinec alespoň trochu talentovaný či se talentovaně cítí, má jedinečnou možnost přihlásit se do mnoha mediálních soutěží, které mu jen a jen pomohou k jeho vysněnému cíli. Téměř každý může poměřit své síly v pěveckých, hereckých, sportovně založených a dalších soutěžích, jež probíhají jak v České republice, tak po celém světě. Pokud účast či přímo vítězství nezaručí kariéru a úspěch, napomůže alespoň určité seberealizaci či zviditelnění se.

V případě, že jedinec talentem nebo touhou zúčastnit se televizních pořadů neoplývá, existuje spousta dalších možností, jak lze svou osobnost vyzdvihnout do výšin. Momentálně vám toto mohou zaručit celosvětově používané aplikace *Instagram*¹¹⁵ nebo nejznámější sociální síť *Facebook*¹¹⁶. Právě skrze ně je možné přímo se spojit s blízkým či vzdálenějším okolím, vytvořit si tak virtuální sociální síť uživatelů, kteří se navzájem sledují a mnohdy i podporují symbolem zvaným *like*¹¹⁷, který má pro většinu uživatelů velkou váhu. Like, pokud možno v nejvyšším počtu je známkou zpětné vazby, která uživateli dává najevo, že jeho fotky, videa, aktivity, zkráceně on a jeho život, stojí za to. Pokud některý z uživatelů chce svoji popularitu posunout ještě výš, řešením je vytvoření své vlastní *fanpage*¹¹⁸ neboli vlastní stránky, kterou mohou sledovat a následně na ni dávat zpětnou reakci všichni uživatelé. Nezáleží na tom, zda jste výtečný sportovec, fotograf, model či umělec. Možnost mít vlastní stránku, která je jen pro vás a o vás má každý z nás.

Jelikož jsou obě zmíněné formy sebe prezentace velmi rozsáhlé, objevuje se zde přemíra podnětů a informací a vzniká zde ještě větší tlak a zodpovědnost na jedince. Pokud se chce člověk udržet na vrcholu nebo alespoň stále dělat dobrý dojem, musí vyvinout nemalé úsilí.

Jedinci, jsou popuzováni aktualizovat své stavy, statusy, fotografie a videa, aby stále projevovali svou aktivitu a schopnost začlenit se. Kdo totiž není vidět, jako by neexistoval. S tím vším také souvisí tlak a požadavky na to, co by jedinec měl prezentovat – stále stejné, je totiž nudné. Jedinec musí tedy na sobě nepřetržitě pracovat, neustále se zdokonalovat, zkrášlovat, oblékat se podle poslední módy či vlastnit nejnovější technologická zařízení. Jak již Lipovetský před několika lety zmiňoval, tělo je pro člověka velmi důležité, nabývá jím vlastní hodnoty, je spojeno s jeho důstojností, musí tedy o něj pečovat a respektovat jej.¹¹⁹ Campbell a Twenge představují známý termín: „*You have to be hot.*“¹²⁰

¹¹⁵ Instagram – mobilní aplikace umožňující sdílení fotografií a videí se širokou škálou uživatelů.

¹¹⁶ Facebook – sociální síť uživatelů internetu.

¹¹⁷ Like – mezinárodní symbol vyjadřující podporu či líbivost daného příspěvku.

¹¹⁸ Fanpage – vlastní stránka umožňující sdílení příspěvků s fanoušky stránky.

¹¹⁹ Viz. Druhá kapitola této práce

¹²⁰ TWENGE, Jean M.; CAMPBELL, W. Keith. *The Narcissism Epidemic. Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press. 2009 s. 58.

V poslední době se objevuje přemíra takzvaných fitness stránek, které slouží jako prezentace pro jedince téměř posedlými vlastním tělem. Každý den se na nich objevují desítky fotografií a videí z fitness prostředí, a to zejména fotografie polonahých či nahých těl, které mají za úkol ukázat *sex-appeal* jedince. Jediným zájmem zde je prokazatelně vlastní tělo, které se stává téměř nejdůležitějším měřítkem. Čím větší svaly, tím lépe.

Tento přístup k vlastní osobě se v průběhu let velice rozmáhá, autoři ho popisují jako nutnost být „hot“¹²¹ neboli pokud možno co nejpřitažlivější a nejzajímavější. Tento termín můžeme také vysvětlit jako posedlost vlastním vzhledem a tělem. Ve velké míře se zde setkáváme s plastickými zákroky všeho druhu. Paradoxně se nám v posledních letech, a to zejména v USA, rozmáhá obezita.

Ten, koho matka příroda tedy krásou či krásným tělem neobdařila, nemusí ani tak zoufat. Aby člověk mohl být fyzicky krásnějším, než doposud byl, vytvořil další aplikace, které mu to umožňují. Pomocí těchto aplikací je schopen své fotografie a video nahrávky upravovat. Například v aplikaci *Fotorus*¹²² je velmi snadné změnit celou svou postavu; zvětšení očí, úsměvu, vybělení zubů, zamaskování vrásek či celková úprava těla není žádný problém. Po této rychlé proměně, která vám nezabere více než pár minut, je možné zase zaujmout či své skóre o něco vylepšit.

Jak se již Twenge, Cambell a Soraya Mehdizadeh shodli, narcisté na sociálních sítích, zejména na již zmíněném *Facebooku*, ve velké míře propagují svojí osobu, a to i vzhledem k faktu, že jejich sebevědomí je mnohdy poněkud nízké.

Soraye Mehdizadeh mimo jiné přišla i na genderovou rozdílnost týkající se prezentování se na sociálních sítích. Zatímco ženy si dávají záležet na co největší kvalitě a líbivosti svých příspěvků, muži sázejí na co nejlíbivější popis vlastní osoby.¹²³

Pokud dokážete své publikum opravdu zaujmout, můžete na své online kráse a popularitě dokonce postavit své živobytí. V poslední době se téměř roztrhl pytel s blogy¹²⁴ na mnoho témat. Škála seberealizace je zde velice široká, ať už se jedná o blogy zaměřené na vaření, módu, kosmetiku, sport, cestování, aj.

¹²¹ TWENGE, Jean M.; CAMPBELL, W. Keith. *The Narcissism Epidemic. Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press. 2009 s. 59.

¹²² Fotorus – mobilní aplikace umožňující úpravu fotografií a vzhledu jedince.

¹²³ MEHDIZADEH, Soraya. „Self-Presentation 2.0: Narcissism and Self-Esteem on Facebook.“ 2010.

¹²⁴ Blog – webová aplikace zobrazující příspěvky jednoho nebo více editorů- blogera/rů.

Opět téměř každý může prezentovat, cokoli ho napadne. Velké firmy poté využívají vlivu těchto oblíbených jedinců a neotálejí jim nabídnout spolupráci ve formě výměny služeb. Blogger či blogerka obdrží produkty dané firmy k vyzkoušení, poté poskytne svým odběratelům recenze. Ti mají jedinečnou šanci si produkt prohlédnout na videu, fotografii, popřípadě si pročíst podrobný popis. Následné rozhodování v obchodě, co potřebujeme koupit, již nemůže být snazší. Odměnou za vykonanou reklamu může být finanční částka, hodnotné ceny, další produkty či firemní benefity. Otázkou, která nás doprovází, je: Jsou tyto recenze vždy pravdivé? Nebo je to předem určená manipulace na cílového zákazníka?

Velmi obdobným způsobem poté může fungovat aktivita, kterou nazýváme youtuberování, podle známé stránky Youtube¹²⁵. Statisíce kanálů nás informují o nejnovějších trendech, akcích a událostech všeho druhu. Právě tady dostanete návod na to, co byste měli používat, kam byste se měli zajet podívat, jakou hudbu poslouchat, jaké filmy zhlédnout, aj.

Z hlediska pozorovatele neboli diváka, dle všech informací již výše zmíněných, je naprosto zřetelné, že tlak na odběratele tohoto každodenního dění, který nám přináší neustále nové a nové podněty, je stále vzrůstající. Tento shon nás vyčerpává, jelikož jsme nuceni být stále ve střehu. Kvantita sdělení nám mnohonásobně předčila kvalitu. Jak již Lipovetský ve svém díle *Éra prázdnoty* uváděl, člověk sledující všechny tyto vzruchy se stává nezaujatým divákem, který pouze přijímá dané podněty a snaží se s nimi nějakým způsobem vypořádat. Ačkoliv denně sleduje, obdivuje, zavrhuje či hodnotí desítky či stovky příspěvků všeho druhu, výsledné sdělení je i přes to prázdné.

Nacházíme se tedy znovu v bodě, který sám Lipovetský popisoval jako prázdnotu a čirou lhostejnost. Lidé se ještě více uzavírají sami do sebe, v podstatě zcela přestávají mít potřebu styku s jinými lidmi. Pokud o nich přece jenom potřebují něco vědět, stačí se podívat na jejich profil či stránku a fyzický kontakt již není nutný a mnohdy ani ne žádoucí. Středem zájmu je pro ně pouze vlastní já, které si hýčkají, obdivují a vystavují na obdiv. I přesto, že jsou jim každý den nabízeny desítky podnětů (jakých ale?), žádný z nich nemá smysluplný náboj. Ačkoli je vše propojené, všechny pevné vazby přesto mizí. Vše je povrchní, fungující jen na oko. Člověk dnešní doby cítí lhostejnost ke vše-

¹²⁵ www.youtube.com – server umožňující vkládání a shlížení videí kýmkoliv.

mu nabízenému a zároveň se cítí ještě mnohem více prázdně než kdy předtím. Je téměř nemožné si toho nepovšimnout.¹²⁶

V neposlední řadě se zde již několik let rozmáhá silný materialismus. Zadlužení se považuje za běžnou součást života, je zřejmé, že luxusní způsob života vyžaduje finanční újmu. Je žádoucí žít na vysoké noze, pořizovat si nejnovější módní trendy, nejchytřejší mobilní a jiná zařízení, dále předražené dovolené a také již zmíněné chirurgické zákroky a jiné procedury, které zaručeně zajistí obdiv.

Autoři Twenge a Cambell dokonce tvrdí, že ekonomická krize v roce 2008 byla způsobena právě chamtivostí a marnotratností narcistických jedinců. V USA se velmi snadno rozmohl takzvaný *easy credit*¹²⁷ neboli velice dostupné půjčky a úvěry, jež napomohly konzumu. Lidé začali nakupovat nad svůj limit a to i za cenu toho, že si na zboží, které již vlastní, nevydělali, ani nestihli vydělat. Hypotéky a půjčky, které běžně dostávali, nebyli schopni včas platit. Toto jednání logicky vedlo ke krachu bank a finanční krizi jako takové.¹²⁸

6.1 Pohled na narcismus v České republice

Ačkoli je toto téma velice rozsáhlé a narcismus se z USA rozšířil napříč celou Evropou, a dokonce i v některých částech Číny, v České republice se tomuto tématu doposud nevěnovalo mnoho autorů.

„Přestože téma narcismu není nikterak nové a v posledních desetiletích tím mnozí sociologové vysvětlují řadu aktuálních společenských jevů, nebyla narcismu v české sociologii doposud věnována systematická pozornost.“¹²⁹

Právě František Bartoš se tímto tématem zabíral, a dokonce ustanovil, že osob trpících narcismem se oficiálně rovná nejméně jedno procento celé populace. Ke škále měřící neklinický narcismus měl však ihned několik výhrad, právě proto vytvořil vlastní testovací metodu a vlastní stupnici pro Českou republiku. Samotný výzkum byl pak realizován na půdě katedry sociologie Filosofické fakulty Univerzity Karlovy. František Bartoš se zaměřil právě na sebezprezentaci a pomocí výzkumu dospěl k závěru, že nejvyšší ná-

¹²⁶ Viz. Druhá kapitola této práce

¹²⁷ Easy credit – neboli snadno dostupné peníze formou rychlých půjček

¹²⁸ TWENGE, Jean M.; CAMPBELL, W. Keith. *The Narcissism Epidemic. Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press. 2009. S. 5.

¹²⁹ Bartoš, František. „Škála měřící intenzitu neklinického narcismu: konstrukce a zjištění.“ *Sociologický časopis*. 2010 1: 102.

roky na seberealizaci jsou kladeny ve spojitosti s výkonem profese. Potvrdil i fakt, že narcisté mají tendenci zveličovat informace týkající se jejich osobnosti.

Narcisté tedy nejčastěji zastávají důležité pozice s ohledem na jejich vlastní vzhled, styl oblékání a vyjadřování se.¹³⁰

Bartoš dále charakterizuje narcisty jako bezdětné a svobodné lidi ve věku 18-29 let, žijící ve velikých sídlech. Bartoš dokonce uvádí, že jim nedělá problém sdílet svou intimitu a to především se svými kolegy.¹³¹

„Získané výsledky...nevyvrací představu narcisty jako jedince posedlého a fascinovaného sebou samým.“¹³²

Dále se v rámci České republiky o tématu narcismu pouze okrajově zmínily Helena Kubátová v knize *Sociologie životního způsobu* z roku 2010¹³³ a Jiří Šubrt v publikaci *Soudobá Sociologie III.* publikovaná v roce 2008.¹³⁴

¹³⁰ BARTOŠ, František. „Širší souvislosti neklinického narcismu: profesní život, komunikace a sebekontrola.“ *Sociologický časopis*. 2010b 5: 745–769.

¹³¹ Tamtéž

¹³² Tamtéž

¹³³ KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada. 2010. ISBN 978-80-247-2456-0

¹³⁴ ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie. III. Diagnózy soudobých společností*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 2008 ISBN 978-80-246-2727-4

7 Závěr

Stěžejním úkolem této bakalářské práce bylo interpretovat známé dílo autora Gillese Lipovetského s názvem *Éra prázdnoty* a to podrobným popisem jednotlivých fenoménů, které se v práci vyskytují a prolínají. Nadále byla zmíněna reflexe tohoto známého autora a ostrou kritiku poskytl Jiří Fuchs. Zmíněná publikace a její teoretické poznatky byly doplněny o praktické výzkumy, jež se vztahují k této problematice, provedené Campbellem a jeho kolegy na území USA. Tyto sbírky výzkumů publikované v anglickém jazyce byly v rámci této práce přeloženy do českého jazyka, a tím byly přiblíženy čtenáři, který se v četbě v anglickém jazyce na odborné úrovni neorientuje.

Nadále se práce věnovala koncepci známého sociologa Christophera Lasche, který v podstatě jako první připravil půdu pro samotné téma narcismu a pro jeho následovníky, kteří se tímto tématem nadále odborně zabývali. To vše díky jeho velkému sociologickému dílu *Kultura narcismu*. K této kapitole následně patří také zmínka kritiky tohoto velkého díla a jeho autora. Christopheru Laschovi bylo vytýkáno ihned několik nedostatků, ale zároveň se jeho publikace stala inspirací pro ostatní autory.

Pojem narcismus je zde také rozebrán z hlediska psychologie a to z toho důvodu, že se mnoho autorů nejprve touto problematikou zabývalo právě z psychologického hlediska.

Práce se také věnuje kritické analýze současné situace dnešního světa, zejména v prostředí médií a sociálních sítí, které v průběhu let upevnily teorie, jež nastínil téměř dvě století před tím Gilles Lipovetský. Analýza současné situace je doplněna srovnáním s tvrzeními autorů, kteří se již tímto tématem odborně zabývali. Je zřetelné, že ustanovené názory se pouze upevňují a míra lhostejnosti, narcismu a prázdnoty se stále zvyšuje.

V poslední části práce je přiblížena situace přímo v České republice, kde se příliš autorů touto problematikou nezabývá. Proto je zde důležité vyzdvihnout zásluhy Františka Bartoše, který se na území České republiky zmíněnými fenomény zabýval, a dokonce vytvořil testovací metodu pro populaci našeho národa. V kapitole jsou nadále okrajově vyobrazena i další jména, která se na přiblížení tématu narcismu v České republice podílela. I tak je ale nutné podotknout, že se mnoho autorů tímto tématem nezabývalo, ačkoliv se nám „éra prázdnoty“, fenomén lhostejnosti a narcismus čím dál více šíří napříč Evropou.

Nejdůležitějším aspektem mé kvalifikační práce bylo zmapovat témata související s klíčovým dílem *Éra prázdnoty* a vyjádřit tak *fenomén lhostejnosti*, který nás až už v jakékoliv míře každým dnem provází.

Hypotéza práce byla stanovena následovně: Fenomén lhostejnosti popisovaný Lipovetským koresponduje s pojetím postmoderní společnosti v dílech autorů Campbella, Lasche a dalších, kteří se tímto fenoménem zabývají. K závěru hypotézy jsem došla pomocí kompilace a komparace odborných textů zmíněných autorů.

Hypotéza se z větší části potvrdila, ačkoli se autoři mohou ve svých tvrzeních drobně lišit. Například v ohledu obdivu idolů se Lipovetský plně neshoduje s Laschem, a naopak. I přes drobné odlišnosti fenomén lhostejnosti popisovaným Lipovetským koresponduje s pojetím nejen postmoderní společnosti, ale shoduje se též s koncepty daných autorů i dalších autorů zmíněných v této práci.

Bibliografie a odborné zdroje byly vybírány na základě relevantnosti k tématu práce, ačkoli důležitým faktorem byla jejich dostupnost, neboť k tomuto tématu nebylo dosud napsáno příliš mnoho kvalitních odborných textů. Dospěla jsem k názoru, že by bylo žádoucí provést patřičné výzkumy, které by prokázaly aktuální situaci a to nejen na území České republiky, ale například i v Asii, kde je společnost více uzavřená a konvenční, avšak i přesto se narcismus v těchto částech země projevuje. Dále bych viděla jako přínosné odborné přeložení anglických textů do českého jazyka, které se k tomuto tématu vyjadřují.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

BARTOŠ, František. „*Individualismus a kolektivismus v české populaci a jejich souvislosti s narcismem*“ In Sociológia / Slovak Sociological Review, Bratislava, 2010, Vol. 42, No. 2, s. 134 – 161. ISSN 1336-8613

BARTOŠ, František. „*Škála měřící intenzitu neklinického narcismu: konstrukce a zjištění*“ In Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Praha, 2010, Vol. 46, No. 1, s. 101-124. ISSN 0038-0288.

BARTOŠ, František. „*Širší souvislosti neklinického narcismu: profesní život, komunikace a sebekontrola.*“ In Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Praha, 2010, Vol. 46, No. 5, s. 745-769. ISSN 0038-0288.

BURIANOVÁ, Kateřina. *Kulturní narcismus v současné sociologii*. Brno, 2011. bakalářská práce (Bc.). MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ. Fakulta sociálních studií

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu: o podobnostech v duševním životě divocha a neurotika*. Vyd. 1. Praha: Jiří Kocourek, 1997. ISBN 80-86123-01-4.

FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. 2. dopl. Vyd. Praha: Aurora, 1997. ISBN 80-85974-18-5.

FROMM, Erich. *Lidské srdce*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Josefa Šimona, 2000. ISBN 978-80-7438-163-8.

FROMM, Erich. *Strach ze Svobody*. Vyd. 1. Praha, 2014. ISBN 978-80-262-0615-6.

FUCHS, Jiří. „*Soumrak lidskosti – Díl I.*“ In Distance: Revue pro kritické myšlení. Praha: Academia Bohemica, 2009, roč. 12, č. 3, s. 5 – 23. ISSN 1212-7833.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. Vyd. 2. Praha: Oikumené, 2002. ISBN 80-7298-048-3.

HUSSERL, Edmund. *Idea fenomenologie*. Vyd. 2. Praha, 2004. ISBN 978-80-7298-206-6.

KELLER, Jan. *Abeceda prosperity*. Vyd. 1. Brno: Nakl. Doplněk, 2010. ISBN: 978-80-7239-249-0.

KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.

KUČEROVÁ, Radka. *POSTMODERNÍ KULTURA Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti*. Č. Bud., 2010. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Teologická fakulta

LASCH, Cristopher. *Kultura Narcismu: americký život ve věku snižujících se očekávání*, Vyd. 1. Praha, 2016. ISBN 978-80-7553-000-4.

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 1998. ISBN 80-85190-74-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Hypermodermoderní doba*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2013. ISBN 978-80-7260-283-4.

MOREY L. C., & STAGNER, B. H. (2012). Narcissistic pathology as core personality dysfunction: comparing the DSM-IV and the DSM-V proposal for narcissistic personality disorder. *Journal of Clinical Psychology: In session*, 68 (8), 908-921.

RÖHR, Peter. *Narcismus – vnitřní žalář*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 978-80-7367-428-1.

ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie. III. Diagnózy soudobých společností*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-2727-4

TWENGE, Jean M.; CAMPBELL, W. Keith. *The Narcissism Epidemic. Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press, 2009. ISBN 9781416575986 1416575987.

WATSON, P. J., & BIDERMAN, M. D. *Narcissistic traits scale: Validity evidence and sex differences in narcissism*. *Personality and Individual Differences*, 1994. Vyd. 3. S. 501-504

Elektronické zdroje

CAMPBELL, W. K., A. S. GLORI a J. D. FOSTER 2004. *Narcissism, overconfidence, and risk attitude*. *Journal of Behavioral Decision Making*. 17:297-311. doi: 10.1002/bdm.475

CAMPBELL, W. K., E. RUDICH a C. SEDIKIDES 2002. *Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love*. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 28:358-368. doi: [10.1177/0146167202286007](https://doi.org/10.1177/0146167202286007)

Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) Arlington: DSM-IV-TR, [online]. [cit. 2017-04-14]. Dostupné z: <https://psicovalero.files.wordpress.com/2014/06/dsm-v-manual-diagn3b3stico-y-estadc3adstico-de-los-trastornos-mentales.pdf>

KILMINSTER, Richard. „*Narcissism or Informalization?: Christopher Lasch, Norbert Elias and Social Diagnosis*.“ [online]. 2008. [cit. 2017-04-15] Dostupné z: <http://tcs.sagepub.com/content/25/3/131>

PARIS, J. *Modernity and narcissistic personality disorder*. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. [online]. 5 (2), 2014. s. 220-226. [cit. 2017-03-15] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/229154529_Modernity_and_Narcissistic_Personality_Disorder

MEHDIZADEH, Soraya. „*Self-Presentation 2.0: Narcissism and Self-Esteem on Facebook*.“ [online]. 2010, s. 1-8. [cit. 2017-04-04] Dostupné z: <http://peterhbrown.files.wordpress.com/2010/08/cyber-2009.pdf>

SCOTT, Allison, T., MESSICK, David M. and GOETHALS George R. "On Being Better but not Smarter than Others: The Muhammad Ali Effect." *Social Cognition*, [online]. In: University of Richmond. 1989, s. 275 - 295. [cit. 2017-04-30]. Dostupné z: <http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1051&context=jepson-faculty-publications>

SCOTT, Sonya Leigh. *THE EMERGENCE OF NARCISSISM IN AMERICAN CULTURE: THE LAMENTATIONS OF CHRISTOPHER LASCH IN THE CULTURE OF NAR-*

CISSM. [online]. In: Illinois University, s. 135-157 [cit. 2017-04-30]. Dostupné z: <http://www.eiu.edu/historia/Scott.pdf>

SCHMECK, K., SCHLÜLTER-MÜLLER, S., FOELSCH, P. A., & DOERING, S. *The role of identity in the DSM-5 classification of personality disorders*. *Child & Adolescence Psychiatry & Mental Health*. [online]. 2013. 27 (7), s. 1-11. [cit. 2017-03-30]. Dostupné z: <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/1753-2000-7-27>

SKODOL, A. E., BENDER, D. S., MOREY, L. C. (2013). *Narcissistic personality disorder in DSM – 5. Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. [online]. 20013. S. 1-7. [cit. 2017-03-28]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23834518>

SIEGEL, Fred. *The Agony of Christopher Lasch*, [online]. 1980, s. 285-286 [cit. 2017-04-05], DOI: 10.2307/2701369, Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2701369> p. 285-286

Velký lékařský slovník, *heslo Narcisismus (narcismus)* [online]. Maxdorf, 2002, [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.alkohol-alkoholismus.info/ruzne/slovník/89-slovník-n/485-narcisismus-narcismus.html>

VOS, de Jan. „*Christopher Lasch's The Culture of Narcissism: The Failure of a Critique of Psychological Politics*.“ [online]. 2010, s. 246 [cit. 2017-04-10] Dostupné z: <http://tap.sagepub.com/content/20/4/528>

YOFFE, Emily. „*But Enough About You... What is narcissistic personality disorder, and why does everyone seem to have it?*“ [online]. 2009. [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.slate.com/id/2213740/7>